

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru știința și viața bisericească.

Abonamentul: Pe un an 8 cor.; pe o jumăt. de an 4 cor. — Pentru România 10 Lei.
Un număr 70 fl.

BIBLIA — ÎN VESMÂNT NOU.

— Din incidentul lucrărilor de revizuire a Sfintei Scripturi. —

I.

La congresul pentru educația morală ținut în Londra, în luna Octombrie anul 1908, ca reprezentant al României, d. *D. A. Teodoru* a făcut un comunicat despre «Extensiunea școlară în România».

Încheierea, adecă concluzia acelei comunicări, s'a publicat în fruntea unui ziar de mare importanță¹ care reprezintă cercurile conducătoare ale țării, din timpul de față. Reproducem textual acea concluzie, clară și concisă:

«Societatea românească a trebuit să apuce, cu încordarea tuturor puterilor sale, pe calea ce am arătat (adaptarea noilor generații la civilizația europeană superioară; nevoia de a câștiga timpul pierdut din pricina restriței vremilor) împinsă de nevoi mari, cari cereau îndestulare fără zăbavă. A nu le îndestulă, ar fi însemnat peirea».

«Prefacerea se face prin ajutorul școalei. Din pricină istorice biserica deabiă începe a intra în această mișcare. În România statul dă poporului și școală și biserică și tot statul reprezintă interesele superioare și permanente ale nației».

«Aiurea această lucrare o poate face sau numai biserica sau biserica și statul».

«Pentru ca să fie rodnică această lucrare împreună, sau pentru ca biserica să o poată face numai ea însaș desăvârșit, așa cum am arătat în această comunicare, trebuie două lucruri:

«Întâi, ca interesul superior al statului să domine în școală și în biserică».

«Mai trebuie apoi, ca biserica, ca și școala, să lucreze la emanciparea insului, ca doctorul cel bun, care, după ce tămăduiește bolnavii, le dă și chip de a nu mai avea nevoie de el».

¹ «Voința Națională».

Să se permită analizarea principiilor reprezentantului spiritului dominant din România, etalate lumii mari:

1. «Aiurea» «numai biserica» poate face o prefacere morală, — e logic și incontestabil; ba e recunoscut, de toate celebritățile dintre pedagogii și filosofilii contimporani, mai ales de germani, helvețieni ș. a. că fără cultură religioasă nu se poate face educație morală.

2. «Interesul statului» e o concepție politică trecătoare, care nu poate să domine în biserica eternă.

Nu s'a dovedit aceasta prin noua lege bisericească?

3. Comparația bisericii cu medicul, de care «nu va mai avea nevoie bolnavul», — credem că e... necalificabilă aci.

După aceste premise vom intra în *medias res* pentru a justifica titlul acestor expuneri.

*

Vom începe cu «*pricinile istorice*» cari au produs situația în care «biserica abia începe a intra în această mișcare».

Historia magistra vitae; să vedem ea ce ne spune?

«În sfânta biserică mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles decât zece mii de cuvinte neînțelese», ne spune *Coresi* la 1561.

Simeon Ștefan, vlădicul din Belgrad, mergând cu un pas înainte, simțind importanța *corectității* textului Sf. Scripturi, scrie în «Predoslovia» Noului Testament din 1648:

«Ce numai aceasta să știți, că noi n'am socotit numai pre un izvod, ce toate câte am putut afla, grecești și sârbești și lăținești, care au fost izvodite de *cărturari mari și înțelegători la carte grecească* le-am cetit și le-am socotit. Ce *mai vârtos ne-am ținut de izvodul grecesc* și am socotit și pe izvodul lui Ieronim¹ carele a izvodit dintâi din limba grecească latinește și am socotit și izvodul slovenesc carele-i izvodit slovenește din grecească și e tipărit în țara Moscului, și socotind acestea toate oarecare au îmblat mai aproape de cartea grecească, de pre aceia am socotit, însă *de cea grecească nu ne-am depărtat*, știind că Duhul sfânt au îndemnat evangheliștii și apostolii a scrie *în limbă grecească*»...

Dupăce isprăvește cu indicarea izvoarelor consultate cu atâta conștiință și a scopului de un pedantism vrednic de imitat în toate vremurile, «Predoslovia» se încheie cu următoarele declarațiuni de ordin *cultural*:

«Bine știm, că cuvintele trebuie să fie ca banii: că banii aceia sunt buni, cari umblă în toate țările, așa și cuvintele acelea sunt bune care le înțeleg toți».

¹ Vulgata.

«Noi drept aceia *ne-am silit de încât am putut să izvodim așa cum să înțeleagă toți*; iară să nu vor înțeleage toți, *nu-i de vina noastră*, ce-i de vina celuiia ce au răsfirat Rumânii printr'alte țări de ș-au mestecat cuvintele cu alte limbi, de nu grăiesc toți într'un chip».

Cred că nu a fost de prisos a reproduce aceste texte de frumuseță arhaică, plastică, a limbii noastre de acum trei veacuri, — astăzi, când avem o limbă literară a întreg neamului românesc.

Dar oare, idea de a *se sili* ca pe *cât s'a putut*, să *înțeleagă toți*, nu reprezintă aici conștiința necesității unității de neam și simțământul cultivării lui printr'o carte de comun interes?

«Nu e vina noastră», — dacă nu putem face și mai mult, — ce momente de seninătate sufletească!...

Trecem din Ardeal în centrul ortodoxiei de pe vremuri.

Acolo găsim pe marele principe cărturar *Ioan Șerban Cantacuzin-Basarab Voevod*.

În prefața «Bibliei din București» din 1688, strălucitul Voevod glăsuiește;

«...Și auzind eu, smeritul Domn din gura Domnului meu adesea a zice: Priveghiați, că nu știți în ce ceas Domnul nostru vine, cunoscutu-mi-am datorie nepărăsită mai înainte de a sosi sfârșitul nemerniciei mele, după darul ce mi s'a dat de mila lui Dumnezeu, să neguțitoresc cu duhovnicească neguțitorie și să dau celor ce sunt ascultarea noastră talandul care m'au încrezut Domnul».

Iată aparatul și gândul luminos cu care s'a făcut Biblia pentru neamul românesc întreg, în veacul al XVII-lea, de:

«Basarabi și voi Mușatini...

«Dătători de *legi* și datini...

«Și aceasta am făcut la tălmăcirea acestei Sfinte Scripturi — urmează predoslovia Basarabului — făcând multă nevoie și destulă cheltuială. Despre o parte puind *dascăli știuți* foarte den limba elinească, pre prea înțeleptul cel dentru dascăl ales și Arhieru *Ghermano Nissisu*¹⁾ și după petreacerea lui pre alții care s'au întâmplat și *despre altă parte* ai noștri oameni ai locului nu numai *pedepsiți*²⁾ *întru a noastră limbă ce și de limba elinească* având știință ca să o tălmăcească. Cari luând lumină și dentr'alte izvoade vechi și alăturându-le cu cel elinesc al celor *70 de dascăli*³⁾, cu vrerea lui Dumnezeu o au săvârșit precum se vede. Și măcaru *că la unele cuvinte să fie fostu foarte cu nevoie tălmă-*

¹⁾ Orașul Nis (în Sârbia).

²⁾ Invățați.

³⁾ Septuaginta.

citorilor pentru strămtarea limbii românești iar încaș având pildă pre talmăcitorii latinilor și sloveanilor, *precum aceia așa și ai noștri le-au lăsat precum se citeșcu la cea elinească*».

Cătă greutate, dar și cătă trudă și jertfă, pentru talmăcirea sfintei Scripturi! «Mai mare dragoste nimeni nu are...» și din aceasta dragoste s'a născut «părintele» poporului.

În România nu mai există «părintele»? Trebuie creat!

Dacă «interesele superioare» ale statului primează, «biserica, (care) abia începe a întră în aceasta mișcare», — după ce am indicat și noi acele «pricini istorice» pe cari le ignorează ceice așteaptă «prefacerea (care) se face prin ajutorul școalei» — vom arăta situația dificilă a bisericii vii din România pentru îndeplinirea *operei de temelie* a unității bisericești-culturale a neamului românesc.

Zorile unității culturale ale neamului românesc s'au deschis!...

II.

Cred, că prin citațiunile *din bătrâni* am procurat o elevare sufletească în cetitori; o elevare pe care eu am simțit-o... reproducând nota vremilor patriarhale. Nu voiu mai insistă asupra istoricului cestiuunii; voiu semnală câteva din punctele marcante din trecut, pentru a mă oprî la zilele noastre.

Tradiția unității noastre bisericești pretinde, ca astăzi, când nu mai există «*strâmtoarea limbii românești*», ca prin «*dascăli știuți*» să se reinchege legătura care a fost ruptă prin «Unire», pe de-o parte; și aservită, pe de altă parte, prin... Fanarioți.

Noi ne-am avut pe trimisul lui Dumnezeu, în marele *Andrei Șaguna*; și în parte s'a îndeplinit porunca: «creșteți și vă înmulțiți»...

Cei din țară, ce e drept, sunt în progres vădit; dar nu lipsesc piedecile artificiale.

Iată dispozițiile ce s'au făcut, în ce privește îmbrăcarea Bibliei în vestmânt nou, de nouă sărbătoare!

Autoritatea bisericească din regatul României a luat la *revizie* textul biblic, prin următoarea comisiune delegată de Sf. Sinod și aprobată de ministrul de resort: Cei doi I. P. S. S. Mitropoliți; P. S. S. Episcopi de Argeș și Dunării-de-jos; și P. S. Arhierii: Constanțeanul, Craioveanul și Ploeșteanul, — 7 membri.

Din rapoartele prezentate și discutate în Sf. Sinod din sesiunea ultimă, vom cită părțile esențiale,¹ referitoare la chestiunea care ne preocupă.

¹ Reproduse în «Biserica și Școala» din Arad Nr. 1 din 1910 Ian. 31.

Reproducem :

«P. S. Arhieru Calist Botoșăneanu zice, cu privire la raportul comisiunii relativ la memoriul profesorilor facultății de teologie, făcut asupra broșurii Păr. *Simeon Popescu* intitulată «Septuaginta și textul evreesc al Testamentului Vechiu în Biserica Ortodoxă» s'a discutat în ședința trecută¹ și s'a decis să se *amâne* rezolvirea acestei chestiuni pentru ședința de azi.

La desbatere P. S. S. Episcopul *Gherasim Timuș* al Argeșului spune, între altele, că «... Sft. Sinod a început încă din iarna trecută a face o *revisuire a textelor* existente, având în vedere și textul din limba greacă și cel ebraic, precum și altele. Aceasta revizuire este necesară, spre a se putea tipări o ediție a Bibliei, care să fie răspândită în poporul *nostru*. Până acum, după cum știu, s'au revizuit două cărți și tot așa vom continua, dându-se la tipar treptat, până când se va termina toată lucrarea, reușind cu modul acesta de a avea și noi în limba română o ediție a Bibliei cât se va putea mai corectă din toate punctele de vedere».

Mitropolitul-primat I. P. S. Sa *Atanasie Mironescu*, președintele Sf. Sinod, completează expunerile de mai sus astfel :

«Convingerea noastră a fost și este, *că nu putem recomandă nici una din edițiile cari există* pentru că sunt deosebiri între ele *chiar de fraze nu numai de cuvinte*, cari alterează înțelesul.² Pentru aceasta Sf. Sinod în sesiunea trecută a hotărît să se stabilească un text, avându-se în vedere textele existente, precum ediția făcută la 1688 de Șerban Cantacuzino, cea dela Buzeu, cea dela Petersburg, cea dela Sibiu și Blaj, textul grec, ebraic, Vulgata și altele».

Ședința Sf. Sinod se încheie, după ce se respinge propunerea Păr. *Simeon Popescu*, de a se înlocui *catedra* de limba ebraică dela facultatea teologică din București cu una de *limba grecească alexandrină*, prin concluzul de a se urmă cu revederea textului Bibliei și a se tipări cât mai curând o ediție a Sf. Sinod a întregii Biblii».³

«Etsi desint vires, tamen laudanda voluntas», — au obicinuit a zice străbunii noștri.

Stăm și noi în fața bunăvoinței și interesului; dar nu găsim garanția trăinicieii și deplinătății operei contemplate.

¹ Iudicioasa broșură de 38 pag. a savantului *teolog* și stilist a apărut în 1908. În Nr. 3 din 1909 al «Bisericeii și Școalei» din Arad s'a făcut o dare de seamă despre ea.

² Păr. *Simeon Popescu* face în broșura sa un admirabil rechizitor de toate categoriile din Scripturile folosite astăzi.

³ Dr. N. Nitzulescu fost profesor la facultatea teologică are un «Noul Așezământ» nefolosibil.

P. S. Sa Gerasim Timuș când spune, că «reușind» a face Sf. Sinod o ediție «cât se va putea mai corectă din toate punctele de vedere», nu precizează nici mijloace reale, nici prospecte pozitive.

I. P. S. S. Mitropolitul-primat Atanasie Mironescu, după ce spune că «nu putem recomanda nici una din edițiile cari există», se mulțumește, ca «să se stabilească un¹ text».

Cari vor fi garanțiile *infalibilității aceluia text* insuflat de Duhul sfânt, pentru luminarea întregului neam românesc?

«Nu voi mărturisii eu...» ci las «ca unde vor fi doi...» să vorbească un teolog cu studii din Germania, care are o lungă practică și cu graiul și cu condeiul în serviciul bisericii și neamului, păstor și învățător,² cu lumina minții sale plină de județiu:

Impresiile noastre sunt, că nici aceasta *reviziune nu se face pe baze trainice*. Și iată pentrue.

«Cărțile noastre bisericești sunt traduceri, *la traduceri se recere un deosebit aparat* cu care să se realizeze principiile unei traduceri *autentice în concepțiile ei teologice și izvorită din spiritul limbii vii românești*. Ni-se pare însă, că *nu se lucrează cu acest aparat științific ci traducerea se face pe autoritatea ierarhică*. La o astfel de lucrare *se recere specializarea îndeosebi în limbile originale ale cărților bisericești și a traducerilor în celelalte limbi vii*, mai departe în concepțiunile dogmatice cuprinse în acele cărți și apoi în limba vie a poporului, — condițiuni fără de cari nu se poate redă nici înțelesul dogmatic, nici cel al înțelesului limbii românești».

«Canonicitatea admite, iar *interesul direct pretinde, ca să fie chemați la acest lucru și teologii din Bucovina și dela noi*. Acest element lipsește din aparatul cu care se lucrează acum și *ne temem*, că această lipsă se va resimți, căci nu este aci vorba de o întreprindere particulară ci de formularea limbii bisericești unitare în întreaga biserică ortodoxă prin care să ne păstrăm *unitatea credinții și limbii...*»

Noțiunea unității credinții și limbii lipsesc din discuțiile Sf. Sinod din București; dar oricât «interesul superior al statului» — după opinia d-lui D. A. Teodoru trebuie «să domine în biserică», firea unitară a neamului «va birui și porțile iadului».

*

¹ «Universul» din București dela 16 Febr. 1910 are următoarea informațiune:

Dela 1908 Nov. 22 până la 2 Dec. au revăzut: 1. Cartea facerii. 2. Exodul (30 capitole). Apoi s'a făcut și s'a terminat până Vineri 12 Febr. 1910 dela XX, din Exod. 3. Leviticul. 4. Numerii. 5 Defteronomiul».

Nu e cam expeditiv ?

² Bis. și Școala, Nr. 5 din 1910.

«*Academia Română*» este un post, din care s'ar putea manevra în interesul cultural al întreg neamului nostru, ca cel mai înalt for cultural.

Dar ca veșmântul nou să fie trainic și «ca banul» s'ar impune unele mijloace prin cari s'ar produce o desăvârșită muncă pentru mărirea lui Dumnezeu și luminarea întreg neamului nostru:

1. Pregătirea și căutarea — cum căutau strămoșii noștri și prin străini! — unor specialiști cari să poată consulta în original textele alexandrine ale Sf. Scripturi.

2. Chemarea la muncă a tuturor elementelor cari s'au validat pe terenul teologic cu lucrări originale de valoare reală și a slaviștilor.

3. Colaborarea unui slavist cunoscător al cronicarilor și textelor religioase, cunoscător și al limbii literare românești.

4. Măiestri ai limbii românești, cari nu sunt străini de viața, sufletul și bogăția limbii poporului.

«Celuice va bate i-se va deschide...»

Iată aparatul cu care credem că ar trebui, să se elaboreze Cartea Sfântă, *Biblia* în veșmânt nou, — dar de sărbătoare pentru tot sufletul românesc.

«În dar ați luat, în dar să dați!»!

S. Secula,
duhovnic.

„PAȘTILE“.

(Sfârșit.)

Dr. Grama susține după informațiunile sale, că obiceiul de a împărți poporului pâne cu vin în dimineața din Duminica Paștilor, după serviciul divin, înainte de a se atinge de alte mâncări, — e lătit nu numai la Românii din Ardeal, ci și la cei din România, ba chiar și în biserica din Grecia, și după comunicările lui Leo Allatius, chiar și pela mănăstirile din Orient, ba după comunicările lui Codin Curopalata, acela s'a practizat chiar și la curtea împăraților bizantini, și pentru dovedirea părerii sale îl aduce în legătură cu tipicul din Strajnic, dela serviciul divin din Sâmbăta Mare, unde în edițiile tipărite de Grecii și Românii uniți cu biserica Romei, se zice, că «și după Opust (la Liturgie) se face binecuvântarea pânei și a vinului».

Primim. Dar iată ce cetim în privința aceasta și în cărțile rituale ale bisericii răsăritene.

În *Triodul săptămânei Sfintelor Patimi, tipărit în București la anul 1726*, la tipicul din Sâmbăta Mare, după Liturgie

aflăm: «Iară după Opust ieșind din biserică la masă și șezând fiește cine la locul său cu tăcere, împarte chelariul fraților câte o bucată de pâne, ca la jumătate de litră, și puțină legumă crudă, și câte un pahar de vin nu mare, iară în părțile unde n'au vin să beă frații beare sau mied».

Iar în *Triodul tipărit tot în București, la anul 1807*, tot acolo cetim: «Și după Apolis se dă de preot Anaforă și se face binecuvântarea pânei și a vinului. Trebuie să aibă purtare de grije ecclesiarchul, ca atunci, când se va sfârși Liturgia, să fie ceasul al doilea din noapte, iară după Apolis nu ieșim din biserică, ci ședem la locurile noastre».

După textul acesta în *Triodul tipărit în Sibiu la anul 1860*, imediat urmează pasagiul: «Și întră chelariul și dă fraților câte o bucată de pâne și câte 6 smochine sau finice și câte un pahar de vin», care în Triodul din București lipsește.

Din textele acestea înainte de toate trebuie să constatăm, că obiceiul de a se binecuvânta pâne și vin și a se împărți «fraților», călugărilor, după împărțirea Anaforei, — a fost și este prescris numai pentru mănăstiri, și sigur de acolo 'a trecut în bisericile rurale, cu preoți de mir, cum au trecut și alte obiceiuri d. e. Privegherile, și în genere întreg serviciul divin. Cum a trecut obiceiul acesta în bisericile rurale și cum se practică în mănăstiri, — putem deduce din cărțile rituale amintite.

În Sâmbăta Paștilor după Sf. Liturgie, care se termină în ziua aceasta sara la 8 oare (după calculul civil), poporului, care nu putea asista, și nici nu eră obligat a asista, la privegherea de toată noaptea, i-se dă Anaforă, adecă numai pâne din care s'a scos Agnețul și s'a făcut Sf. Cuminecătură la Sf. Liturgie, iar călugărilor, cari erau obligați a stă la privegherea de toată noaptea, pentru ca după asprimea postului celui mare și greu și după ajunul cel riguros din ziua aceea, — ca să poată stă la priveghiere și la serviciul Invierii și a Sf. Liturgii, ce imediat urmă după priveghiere, după Anaforă li se dă și câte o bucată de pâne și câte un pahar de vin, ba și ceva legumă crudă și câteva smochine, finice, toate binecuvântate, după terminarea Sf. Liturgii.

Cei ce n'au asistat la Priveghiere și poporul dela bisericile pe unde nu se fac astfel de priveghieri, nu s'a mulțămît numai

cu Anafora aceasta, ci obiceiul de a se împărți pâne și vin binecuvântat între călugări, l-a primit și el, dar l-a transpus pe dimineața din Dumineca Paștilor după serviciul divin, și pentru ca să aibă destulă pâne și vin în scopul acesta, a dus mai multe prescuri și mai mult vin la biserică pentru Sf. Liturgie, însă nu pentru Liturgia din Sâmbăta Mare, ci pentru Liturgia din Joia Paștilor, când se pregătește Sf. Cuminecătură pentru bolnavii ce nu pot veni la biserică spre cuminecare, și așa să-l aducă în legătură cu instituirea Sf. Eucharistii, cu patimile, cu moartea și cu Invierea Domnului. Deci poporul a făcut din pânea și vinul acesta Anaforă, încunjurându-o mai târziu, pe unele locuri, din vina preoților, cu o sfințenie mai mare decât chiar Sf. Cuminecătură. Deci în urmă a făcut din Anafora aceasta chiar Sfânta Cuminecătură, dându-i însă numele de Paști, fiindcă se împarte în Dumineca Paștilor, adică în Dumineca Invierii Domnului Iis. Christos. Pentruce? Vom vedea îndată.

Nu încape îndoială, că pânea și vinul ce se binecuvântă în mănăstiri și se împărțiă «fraților» adică călugărilor, n'a fost pânea și vinul ce rămâneă dela Sf. Liturgie, adică anafora, căci deschilirea aceasta se poate vedea și din citatele tipiconale din Triod, reproduse mai sus.

E întrebare însă, cum se făcea binecuvântarea pânei și vinului acestuia, căci în privința aceasta nu aflăm în cărțile rituale nici o indicațiune. — În privința aceasta putem însă admite, că binecuvântarea aceasta se făcea după tipicul din orologion prescris pentru «binecuvântarea mesei». — Iar pânea și vinul din care s'a făcut Sf. Liturgie în Joia Paștilor și apoi se împarte ca Anaforă de două specii în Dumineca Paștilor după serviciul divin de dimineață sub numele de «Paști», se consideră de binecuvântate prin binecuvântarea dela facerea Proscomidiei, ca ori care Anaforă dela altă Liturgie de preste an, căci nici pentru binecuvântarea acestei Anafore nu există nici un tipic deosebit.

Cum a venit însă poporul să încunjure Paștile acestea cu o sfințenie alătura, ba chiar mai mare decât Sf. Cuminecătură, și pentru ce ține așa de mult la ele, — nu ne putem închipui altcum, decât că simțind trebuința iertării de păcate pentru liniștirea conștiinței, a căutat un mijloc mai ușor pentru curățirea de ele decât Sacramentul Penitenței — fie că se rușină a-și mărturisii păcatele

din cauza preoților ignoranți, cari administrau rău sacramentul acesta, fie că nu-i venea la socoteală să reînapoieze eventualele lucruri streine, ori fie că din cauza abuzurilor celor multe, ce încă și azi mai există pe unele locuri, cu dictarea de Serindare și alte canoane, prin cari preoții căutau să-și facă venite materiale neiertate — îi eră greu de taina aceasta — și așa știind, că fără Mărturisire nu poate ajunge la Sf. Cuminecătură, deci a înlocuit ambe tainele acestea cu pânea și vinul — Anafora de două specii — ce i-se dă la Invierea Domnului sub numele de Paști.

Faptul, că poporul a încunjurat cu o sfințenie exagerată Anafora, Paștile acestea, a dat anză mitropolitului *Teodosiu* al Ungrovlachiei, ca în pastorala sa: *Ivățătura preoților pre scurt de șapte taine, Buseu 1702**), să le combată cu toată tăria și să le oprească de tot, dar fără succes. Iată ce zice el:

«*Pentru Paștile ce faceți la ziua Invierii Domnului Christos, și dați Anaforă cu vin: Poruncim aceea să nu se mai facă, pentru multe și adevărate pricini, și pentru multa strimbatate ce se face pentru dânsule Legii noastre cei Pravoslavnice*».

«*Întâi, că oamenii se lasă în nădejdea Paștilor, și nu se ispoveduesc în postul cel mare, și nu se împreună cu trupul și sângele Domnului. Și pentru că mulți nepricepuți și neînvățați pot să socotească, că destul le va fi lor cătră spăsenie a luă Paști, precum și sunt mulți, și așa în toată viața sa Paști numai ce iau, și necuminecându-se, rămân asemenea dobitoacelor până la moarte. Și mulți pot și în eres ca acesta să cază, zicând: că această Anaforă cu vin este Taină ca și Sfânta Cuminecătură, părându-le, că acea pâne proastă, și acel vin prost este Trupul și sângele lui Christos, — când Trupul și sângele Sfinției sale este Taină mare și înfricoșată, care se săvârșește la Sfânta Liturgie, și se face din Pâne carne, și din Vin sânge, cu o lucrare oarecare nevăzută, precum am zis mai sus. Iară Anafora nu este Taină, nici Trupul și sângele Sfinției sale, ci este Pâne blagoslovită, din carea se scoate sfântul Agneț. Și au socotit sfinții Părinți să se dea numai celora ce se cuminecă, peste toată vremea*

*) O scriere foarte instructivă, despre care se vede, că nici unul din scriitorii amintiți n'au avut cunoștință când au scris în obiectul acesta. E reproducă în Biserica Ortodoxă Română din București, anul 1890/1 în fragmente și în anii 1903/4 și 1904 5 întreagă, cu comentarii foarte interesante de Const. Erbicean, carele însă în privința originii Paștilor acestora nu-și dă nici o părere.

cealaltă, când se săvârșește Sfânta Liturgie și nu se cuminecă, pentru mai mare curăție și sfințenie a lor, întru aducerea aminte de Sfânta Cuminecătură, ca să se gătească, și să se curățească mai înainte până ce nu se cuminecă, cu rugăminte cu post, cu ispovedanie, și atunci să se pricestuiască cu Sfintele Taine, întru sfințenie și curățenie, și iertare de păcate, precum zice la Sfânta Pravilă, Cap 166. De unde vedem, că Anafora este ca cum ar fi o slugă, și nu vestitorul al unui Domn mare, carele vestește, că vine Domnul. Și așa Sfânta Anaforă, măcar că nu este stăpânul și Domnul Christos, dar o dăm mai înainte de Sfânta Cuminecătură, numai celora ce cu drag așteaptă venirea Domnului său Christos, și o cinstesc ca pe o solitoare a mântuirii sale, și celora ce gătindu-se să ia Sfânta Anaforă, se țin întru curățenie, ferindu-se încă și de împreunarea trupească, întru cinstea Sfintei Cuminecături; iară nu tuturor și celor negata, precum învață la Pravilă tot întru acelaș Cap.»

«Deci de vremece părinții sfinți n'au blagoslovit să ia toți Anaforă, nu se cade să se dea tuturor nici la Paști; ce precum fac toți creștinii Pravoslavnici în toată lumea, pe cei ispovediți și grijiti învățându-i întâi ce este Sfânta Cuminecătură, după învățătura mai sus zisă, să-i cuminecați. Iar pe pruncii cei mici să-i cuminecați fără de nici o îndoială, precum ați auzit. Iară întâmplându-se vre-o sminteală cuiva din cei ce s'au obicinuit a se cuminecă, și nu va putea să se cuminece, acela să ia Anaforă cum este obiceiul; iară de se va fi gătit să ia Aghiasmă, să-i dați Aghiasmă; căci că mai multă gătire trebuiește să aibă cela ce se gătește să ia Aghiasmă. Așa și celor ce nu s'au cuminecat nici odată, pentru nepurtarea de grije a mântuirii sale, de se vor fi ispovedit, să le dați anaforă neamestecată cu vin, pentru acea scandală ce am zis mai sus, sau cu bună socoteală și Agiasmă să dați celui ce se va fi ispovedit, și se va fi gătit cu gătire bună; și să-i certați cu învățătură cuvioasă, să se gătească în celelalte posturi ce vor veni ca să se cuminece».

«Iară celor neispovediți nici odată, și celor ce nu se supun jugului legii, nici Aghiasmă nici Anaforă să nu le dați, ca să văză că și acelea sunt daruri sfințite, și nu se cade a le da tuturor. Și să-i certați precum v'am învățat mai sus, spuindu-le că este porunca sfinților Părinți, să fie și usebiți de credincioși

unii ca aceia, nu cum să li se dea Aghiasmă și Anaforă, până ce se vor supune jugului Legii. Căci noi alte paști nici nu credem a fi, fără de numai Christos Mântuitorul, carele se dă nouă întru Sfânta Cuminecătură. Deci nici să numim alte paști, nici să dăm Creștinilor acest feliu de paști».

«A doua, ca să nu se smintească cineva din voi, să amestece cu Anafora ceva din Sfânta Cuminecătură, precum înțelegem, că încă și fac unii nesocotiți. Ca așafăcând toată Anafora se va unii cu Trupul și Sângele lui Christos, și în loc de Anaforă va da celor nedestoinici Trupul și Sângele Domnului Christos, și așa pe sine se va osândi ca și Iuda, carele a dat pe Domnul său în mâinile celor nedestoinici. Și luând daruri, precum aveți obiceiul voi Popii a lua ouă, sau bani pentru Paști, și fiind Paștile amestecate cu Sfânta Cuminecătură, va vinde Trupul și Sângele lui Christos, care lucru este foarte ticălos a-l face; căci ca Trupul și Sângele lui Christos nu se dă în preț, ci în dar, precum scrie la Pravilă Cap. 9, list. 8. Iară cine ar băga Cuminecătură în Paști și se va afla, aceluia i-se va lua și Popia, ca unui vânzător de sfinte, căci împreună cu Anafora va vinde pe Christos. Încă și aceluia ce va îndrăzni de va cere plată căci cuminecă pe cineva, i-se va lua Popia; că iară auzim, că unii din voi fac niște eresuri ca acestea, că nu vor să cuminece nici pe sănătos nici pe bolnav până nu-i plătește. Și iarăș cela ce va mai face aceasta, de va mai da oamenilor Anaforă cu vin, unul ca acela dela noi mare certare va avea.»

Deci mitr. Teodosiu combate Paștile acestea din cauză, că mulți credincioși nu se mărturiseau și nu se cuminecau nici în postul cel mare, ba unii chiar în toată viața lor, în credința (deșartă), că luând Paști, se mântue de păcate întocmai ca și când s'ar mărturisit și cuminecă; deci le considerau nu ca Anaforă, ci mai presus chiar decât Sfânta Cuminecătură. Ba au fost și de acei preoți, ne spune mitr. Teodosiu, cari în ignoranța lor, amestecau în pânea și vinul acesta și părțile din Sfânta Cuminecătură, fără a căuta, că prin aceasta ajung la Sfânta Cuminecătură și mulți nevrednici.

După interpretarea foarte corectă a mitr. Teodosiu, Paștile acestea nu sunt altceva decât Anaforă, dar de două specii: pânea și vin, iar Anafora încă nu este altceva, decât pânea (prescura)

și vinul din care s'a pregătit Sfânta Cuminecătură la Sfânta Liturgie și apoi după Sf. Liturgie se împarte celor ce se pregătesc la Mărturisire și la Sfânta Cuminecătură. «De unde vedem, zice el, că Anafora este ca cum ar fi o slugă, și un vestitor al unui Domn mare, carele vestește că vine Domnul». După asemănarea aceasta, Anafora ar întipui pe Inaintemergătorul și Botezătorul Ioan, iar alții zic, că Anafora (prescura) întipue pe Fecioara Maria, din care s'a născut Iisus Christos cu trupul întocmai precum la Sfânta Liturgie se taie din prescură Agnețul din care se face Sfânta Cuminecătură, carea este trupul și sângele lui Iisus Christos. — Ca motiv: pentru ce nu venea poporul la mărturisire și cuminecare, mitr. Teodosiu arată lăcomia preoților, cari administrau numai pentru bani aceste taine (cum durere, fac destui și azi). Deci îi oprește strict atât dela abuzul acesta, cât și dela împărțirea Paștilor, și-i îndatorează a lumina poporul, ca să revină la credința cea adevărată despre Mărturisire, despre Sfânta Cuminecătură și despre valoarea Anaforei.

Cu câtă sfințenie încunjură poporul în trecut obiceiul acesta, se vede chiar și din tradițiunea din bătrâni, că păcurarii, cari nu puteau veni la biserică în ziua de Paști și nu eră cine să le ducă Paști afară la hotar, în dimineața din Dumineca Paștilor, după ce ajunau de cu seara, mâncau mai întâi câțiva muguri verzi din copaci, făcându-și cruce, în loc de Paști, și numai după aceea încetau cu postul. — Și tot cu aceeaș sfințenie încunjură poporul Paștile acestea și în ziua de azi, căci mulți nu se mărturisesc și nu se cuminecă nici azi cu anii, dar să nu iee Paști în fiecare an, nu s'ar lăsa pentru toată lumea. Apoi când a zis preotul despre cineva, că nu-i vrednic să iee Paști, ori amenință pe cineva, că nu-i va da Paști, atunci a zis o vorbă foarte grea, și cel amenințat trebuie să fie foarte stricat, ca după amenințarea aceasta barem în parte să nu se întoarcă dela calea fărădelegilor, după cum se exprimă și P. Maior. Ba mai mult, chiar și cei-ce vreau să înjure de tot greu, sudue de Paști, crezând că astfel înjură tot atât de greu, ca și când ar înjură de Dumnezeu.

Deci aceasta poate fi originea Paștilor acestora, dacă le aducem în legătură cu pânea și vinul binecuvântat prin mănăstiri în Sâmbăta Paștilor după terminarea Sfintei Liturghii.

Obiceiul acesta poate fi însă chiar de *origine apostolică*, de pe vremea *Agapelor*, ospetelor iubirii, când nu numai celelalte daruri, și când nu numai pâinea, ci și vinul ce rămânea dela Sfânta Cuminecătură, se împărțește ca Anaforă între credincioși, căci iată cum sună *can. 8. al arhiepiscopului Teofil al Alexandriei* (pela anul 389): «Cele ce se aduc sub cuvânt de sacrificiu, după cele ce se consumă în întrebuintărea misterielor, clericii să le împartă, și cel ce se catechisește, nici cum să nu se împărtășască din ele, nici să bea ci numai clericii și cu ei cei credincioși frați». — *Metr. Șaguna* (Enchiridion, Sibiiu, 1871, pag. 487), interpretează acest canon așa: «Acest canon dispune ca *proaducerile poporului la Liturgie — prescuri, vin — cari prisosesc preste trebuințele misterielor, să se împărțească între clerici și creștini, ca să mănânce și să bea dintr'ânsele*, dar nu și între catechumeni și nebotezați».

Iată dar și originea Anaforei.

Cu *împuținarea darurilor însă ce se aduceau la biserică pentru pregătirea Sfintei Cuminecături (pâne și vin) și pentru Agape, (cari pentru abuzurile ce se făceau cu ele, în urmă au fost oprite din biserici chiar prin canoane) — mai întâi au încetat Agapele, apoi mai târziu, prin locurile cele mai sărace, a încetat și împărțirea de Anaforă, total ori în parte, dându-se numai pâne, dar și aceasta numai la sărbătorile cele mari, rezervându-se a se da Anaforă deplin — pâne și vin — numai la Invierea Domnului, sub numele de Paști.*

Deci nu este exchisă posibilitatea, ca Paștile acestea să fie indirecte chiar de origine apostolică, ca rest dela Agape, respective dela Anafora completă, și pentru ca să li se dea o aureolă de sfințenie mai mare, se pregătesc din anafora ce rămâne din Prescurile și vinul din cari s'a făcut Sfânta Cuminecătură la Liturgia din Joia Paștilor, pentruca astfel să se aducă în legătură cu instituirea misterului Sf. Eucharistii și cu Patimile Domnului, deci pentru ca (greșit) să li se dea caracter de Sfânta Cuminecătură, dar se consumă numai în ziua de Paști, după serviciul divin de dimineață, pe nemâncate, ca și Sfânta Cuminecătură, pentru ca așa să se aducă în legătură și cu Invierea Domnului, și astfel să se simbolizeze deoparte durerea cea nemărginită pentru moartea cea grea de pe Cruce a Domnului Iisus Christos, iar de altă

parte bucuria cea mare pentru Învierea Lui, de care se vor face părtași toți cei ce s'au ostenit împlinind poruncile Lui, — în cazul concret greșit, toți cei ce vor luă Paști, chiar și fără a se fi mărturisit și cuminecat.

Paștile acestea de comun le dă un credincios cu stare materială mai bună, iar unde nu se însinuă astfel de credincios, speșele împreunate cu pregătirea lor, se acoper din banii bisericei. Celui ce a dat Paștile apoi preotul îi face a doua zi de Paști acasă Sfințirea cea mică a apei după Tipicul din săptămâna cea luminată.

Înainte de a termina, voiu să fac o modestă observare la adresa preoțimei cu privire la modul de întrebuințare a prescurilor, după ce s'a făcut Sfânta Cuminecătură din ele.

În *Intrebările unor monachi către Nicolau patriarhul Constantinopolei*, cetim: «Intrebarea 5. De se cade preotului a mânca cu nedeosebire și cum voește cele în biserică aduse, prescuri adecă și altele? și de se cuvine a le mânca ca pe o pâne de obște? și ce se cade să facă, când prescurile, și cele ca acestea s'ar adună multe? — Răspuns: Părțile ce rămân din prescura ceace s'a înălțat, nu se cade a se mânca într'alt loc fără numai în biserică, până ce se vor cheltui toate, ori câte ar fi; iară părțile ce rămân din celelalte prescuri, care nu s'au înălțat, se cuvine a se mânca și afară de biserică, însă nu cu lapte, și cu brânză, și cu pești, ca o pâne de rând, ci singure, fără de altă mâncare» (Șaguna o. c. pag. 533).

Din răspunsul acesta deducem două lucruri, și anume: întâi, că prescura din care s'a scos Agnețul pentru Sfânta Cuminecătură și se împarte ca Anaforă, se poate consumă numai în biserică, și a doua: că celelalte prescuri din cari s'au scos numai părțile (miride) pentru cei cari le-au adus și pentru cei cari s'au adus, se pot mânca și afară de biserică, dar numai singure, fără alte mâncări.

Prima deducție se și observă binișor din partea poporului, căci Anafora, ori din cari prescuri i se dă, o consumă îndată încă în biserică, ori și dacă o duce acasă, într'adevăr o consumă fără alte mâncări, și pe multe locuri nici nu o primește, dacă a mâncat ori a beut ceva înainte de a merge la biserică.

Durere însă, că nu putem zice, că s'ar observă tot așa și a doua deducțiune, și mai cu samă din partea preoților, cari așa zicând, după Sfânta Scriptură, trăiesc dela altariu, căci mulți preoți căpătând prescuri din abundență și neputându-le folosi toate în loc să le împartă la săraci, le dau la vite, și dacă se mucelesc, le dau chiar și la porci, ceea ce e o profanare a celor sfinte și o prescurtare a săracilor, deci un păcat dintre cele mai mari, care pe unele locuri singur e cauza, că poporul scandalizându-se nu mai duce atâtea jertfe la biserică, încât preotul de multeori nu are cu ce face nici chiar Sfânta Liturgie.

Mai observăm aci, că Anaforă se dă azi regulat numai celor ce s'au cuminecat, imediat după cuminecare, pentruca să înghită toate părțile din Sfânta Cuminecătură, ce le-ar mai fi rămas prin gură și pentru ca după cuminecare să mănce mai întâi pâne binecuvântată. Iar celor ce numai se pregătesc la Sfânta Cuminecare li se dă Anaforă numai ca un dar, spre a-i îndemna și mai mult la o pregătire conștiențioasă la primirea darului celui mai mare, la împărțășirea cu Sfânta Cuminecătură. Mai de mult imediat după cuminecare se dă apă ori vin, cum se face de comun și azi la cuminecarea bolnavilor acasă.

Aceasta despre Anaforă. Iar acum să ne întoarcem la obiect și să terminăm.

Din cele expuse mai sus vedem, că împărțirea de pâne și vin între credincioși la Invierea Domnului după serviciul divin de dimineață, înainte de mâncare, sub numele de Paști, în sine nu e obicei rău, și credem că mitr. Teodosiu a mers prea departe când a cercat să-l sisteze cu totul, din motivul, că mulți credincioși neînțelegându-i rostul din vina preoților ignoranți, țineau mai mult la el decât la Mărturisire și la Sfânta Cuminecătură. Obiceiul în sine e nevinovat, ba chiar frumos și folositor căci deșteaptă în popor mult sentiment de evlavie și de caritate; apoi e și de origine veche, răsăriteană, ba putem zice, acum un obicei propriu, numai al bisericii răsăritene, deși nu există pretutindenea nici chiar în aceleași dieceze ale bisericilor orientale particulare, ba nici în toate parohiile din aceeaș dieceză; și în fine, acum doar nici nu s'ar mai putea delătură fără scandalizarea poporului, după ce atât de mult ține la el.

Deci, poate fi susținut, pe unde există, dar trebuie regulat, și poporul clarificat despre însemnătatea și valoarea lui, ca să nu creadă, că luând astfel de Paști — Anaforă se poate curăți de păcate și fără a se mărturisi și cuminecă, ci din contră trebuie făcut atent, că luându-le cu nevrednicie și cu gândul, ca să încunjure mărturisirea și cuminecarea, se îngreunează cu păcate și mai mult în loc să se ușureze; în fine trebuie făcut atent și la aceea, că bolnavii și pruncii cei mici nu trebuie siliți la post și la ajun până când să li se dea Paști, pentru că ei sunt delegați dela ori ce post și ajun până când se însănătoșează, și așa pot lua și Paști, fără post și fără ajun, ba în caz când le-ar fi în primejdie viața, se pot chiar și cuminecă, ori când și pe mâncate.

Detaiuri, cum se practizează obiceiul acesta pe unele locuri, se pot vedea la S. Fl. Marian opul citat, și apoi în lucrarea mea: Obiceiuri bisericesti, depusă în manuscris la P. V. Consistor arhidiecezan, făcută pe baza rapoartelor intrate dela preoți (de regretat, că astfel de rapoarte au intrat până acum numai din jumătate protopresbiteratele din arhidieceză). Iar acestea le-am scris, pentruca să dau ocaziune fraților preoți a se ocupa și cu originea lui, deoarece obiceiul acesta la poporul nostru mai pretutindenea este foarte înrădăcinat, dar pe multe locuri rău interpretat și rău explicat și a cărui origine nu este stabilită încă de ajuns în mod pozitiv.

Gavriil Hango,
presbiter.

PRINCIPIILE ORTODOXIEI.

După *Dr. Wladimir Guettee.*

ARTICOLUL I.

Într'o epocă ca a noastră, în care învățăturile creștine sunt negate și desprețuite de o mulțime de oameni, cari se zic învățați și cari ignorează cu totul învățăturile ce le resping; într'o epocă, în care însăș aceste învățături sunt schimonosite în cele mai multe Biserici în urma unor tradițiuni și interpretațiuni greșite, nu va fi fără folos să înfățișăm, cu cea mai strictă exactitate, adevăratele principii ortodoxe, adică principiile creștine astfel, precum le-a învățat întotdeauna Biserica ortodoxă.

Aceasta lucrare este cu atât mai necesară, cu cât partea cea mai mare din oamenii, cari au cele mai bune dispozițiuni religioase, nu pot afla satisfacerea aspirațiunilor conștiinței lor, în sinul Bisericilor, în cari s'au născut. Fie că aceste Biserici oferă de singurul conducător biblia, în genere așa de rău tradusă și încă mult mai rău tălmăcită; fie că ele oferă de conducător pe papa așa zis infalibil, și care a prea-dovedit, că nu este; este evident, că atari conducători nu pot conduce pe oamenii într'adevăr cu conștiință și rațiune la o credință tare și rațională.

Singură Biserica ortodoxă oferă oamenilor un conducător sigur și de care rațiunea cea mai pretensivă poate să fie mulțămită.

Înainte de toate constatăm, că în Biserica ortodoxă *puterea* nu există. Iisus Christos a zis, că în societatea externă *puterea* există, dar că nu trebuie să fie tot asemenea în societatea duhovnicească. Biserica ortodoxă a fost credincioasă acestei maxime.

În toate celelalte Biserici, *puterea* a fost acceptată. Cele mai multe, pentru a se subtrage puterii papei, s'au supus puterii temporale și i-au îngăduit astfel de prerogative bisericesti, încât suveranul ca în Anglia, poate să fie considerat ca șeful Bisericii.

Biserica romană a îndumnezeit *puterea* în persoana papei și îi recunoaște o putere absolută nu numai în lucrurile spirituale, ci încă și în lucrurile temporale, în așa mod, încât, dacă împrejurările ar permite realizarea sistemului papist, lumea n'ar fi decât o vastă *teocrație* în fruntea căreia ar fi papa.

Zicem *teocrație* pentru a ne folosi de un termen primit; căci în realitate *Dumnezeu* n'ar avea nici un rol într'un asemenea regim, care mai bine s'ar numi *satanocrație*. Biserica ortodoxă face o deosebire fundamentală între temporal și spiritual, și ea se acomodează tuturor regimurilor politice, cari sunt la putere în țările, în cari ea există.

Dacă, ca în Turcia, ea se află în fața unei puteri persecutătoare, se supune în cele temporale și suferă martiriul — dacă e de lipsă — pentru a-și păstra credința sa.

Dacă, ca în Rusia, ea se află în prezența unei puteri protectoare, primește protecțiunea, fără ca cu toate acestea să se folosească de sprijinul secular în contra dissidenților; ea acordă suveranului protector toate prerogativele, cari pot să-i dovedească respectul ei, supunerea în lucrurile temporale, însă nu-i acordă nimic, ce s'ar putea asemăna cu o putere în lucrurile spirituale. Iesuiții, ca să strice Bisericii Rusiei, au inventat aceasta: că împăratul Rusiei *este șeful Bisericii*; ei au abuzat de înrăurirea lor asupra slăbului împărat Paul pentru a-i dicta un ucuz, care putea

sluși de bază calomniei lor. Dar ucazul în cestiune a rămas literă moartă și nici odată suveran al Rusiei n'a avut ideea, c'ar fi șef al Bisericii din aceasta mare țară. Iezuiții au răspândit calomnia lor cu atâta artă, încât mai întâlnești încă o mulțime de imbecili, chiar printre liber-cugetători, cari o repetază.

Dar oamenii serioși se rușinează să exprime o asemenea prostie.

Biserica ortodoxă nu admite prin urmare exercitarea nici unei puteri temporale în lucrurile Bisericii. Ea nu primește nici chiar vr'o putere spirituală excepționând pe aceea a lui Dumnezeu, și ea nu crede că Dumnezeu a transmis unuia sau mai multor oameni puterea, a căreia vistierie este el singur.

Aceasta aserțiune poate apărea stranie, la prima privire, atâta s'au obicinuit, în diferitele Biserici rătăcite, să primească o anumită delegațiune a autorității divine. Ultramontanii dăruiesc cu aceasta delegațiune pe papa singur; galicanii, ca liberalii papismului, o dăruiau corpului episcopal unit cu papa. Anglicanii reclamă pentru episcopii lor ipotetici o anumită autoritate dumnezeiască; presbiterianii atribue una presbiteratului, însuș simplii protestanți încearcă trebuința de a investi pe ministrii lor cu o putere, slab definită — numai ce e drept, dare care se validează în realitate.

Biserica ortodoxă, care își are episcopatul său, presbiteratul, diaconatul, așa după cum au fost ele constituite în timpurile apostolice, profesează pentru caracterul episcopilor săi, presbiterilor și diaconilor săi cel mai adânc respect, dar ea nu le recunoaște *nici o autoritate individuală sau colectivă*.

Singur Christos este capul Bisericii; singur El exercită în ea preoția, singur el vorbește într'ansa cu autoritate; singur El are dreptul la supunerea tuturor.

Dacă, de exemplu, e vorba de o doctrină de credință și dacă Biserica se află în fața unei aserțiuni, care o contrazice, Biserica reprezentată de episcopii săi, va judeca ea aceasta cestiune cu *autoritate*? Episcopii ortodocși, reprezentanții Bisericii ortodoxe, vor zice, asemenea papei și episcopilor romani: «Noi am judecat astfel, voi trebuie să vă supuneți?» Nu, ci vor zice; în toate timpurile, Biserica a păstrat cutare învățătură, pe care a primit-o dela Christos sau dela apostoli urmașii săi; ea are deci pentru sine autoritatea lui Dumnezeu, noi suntem datori să o păstrăm și Dumnezeu însuș a încredințat-o Bisericii sale ca pe un depozit sfânt, pe care ea are datoria să-l păstreze cu credință.

Biserica, după învățătura ortodoxă, este *una*, ea nu este *învățătoare* în persoana episcopilor, *învățată* în cea a preoților,

diaconilor și credincioșilor. Ea este un corp *unic*, trăind o viață identică începând dela apostoli; păstrând învățătura, pe care a primit-o dela Dzeu.

Episcopii, doctorii (învățătorii), propoveduindu-o, nu învață decât aceasta învățatură primită, pe aceia, cari nu o cunosc, și o propun ca învățatură dumnezeiască, pentru că ea este o vistierie dumnezeiască păstrată de Biserică.

Prin urmare *Dumnezeu* este, *care învață* fără întrerupere prin Biserică; Biserică, în viața sa una și neîntreruptă, este *martorul permanent* al învățământului dumnezeiesc; și aceia, cari, ca bună oară episcopii au datoria de a învăța, nu învață în numele caracterului lor episcopal, nici în virtutea unui titlu, care le-ar da dreptul să învețe în numele Bisericii. Ei învață ca *ecouri* ale Bisericii, care este *ecoul* învățământului apostolic, pe care ea l-a primit și l-a păstrat.

În Biserica ortodoxă nu există prin urmare nici un fel de autoritate omenească, care se impune rațiunii; în ea nu întâlnește cineva acele autorități *divinizate* fără rațiune, cu cari Bisericele autoritare sunt așa de risipitoare.

Ea nu recunoaște, decât autoritatea lui Dzeu, și ca învață, că *Dzeu singur are dreptul să propună rațiunii omului adevărul.*

Aci nu e vorba de o simplă teorie, ca în mai multe din scoalele teologice, ale căror teorii erau acceptabile, dar cari rămâneau în stare de teorii. În cestiunile de credință episcopii ortodocși au rămas totdeauna simple *ecouri* ale Bisericii și ale învățăturilor ei păstrate neconținut. Ei nu-și recunoșteau nici un drept asupra conștiinții credincioșilor. Cine nu-și aduce aminte de frumosul răspuns al patriarhilor orientali către Piu IX, care se adresase lor pentru a îndeplini unirea cu Biserica romană? Papa roman care ș-a dat dreptul de-a vorbi în numele Bisericii sale, cugetă, că patriarhii orientali pot dispune de conștiințele ortodoxe, după cum dispunea el de conștiințele papiștilor. Însă patriarhii îi declarară, că ei nu erau investiți cu o asemenea putere, că ei nu sunt stăpânii Bisericilor lor, că ei nu sunt decât niște umili slujitori ai ei, și păzitorii credincioși ai învățăturilor sale.

Nu există prin urmare, în Biserica ortodoxă, nici un mijloc între Dzeu și om.

În cestiunile, cari sunt de domeniul rațiunii, omul are de unicul conducător rațiunea sa; în cestiunile, cari întrec rațiunea, el *primește* soluțiunile la aceste cestiuni, *în mod direct* dela Dzeu. În chipul acesta Biserica ortodoxă, rămânând credincioasă conservării *depozitului dumnezeesc*, a păstrat în lume învățătura cea mai largă, despre independența rațiunii de orice autoritate ome-

nească. Deoparte ea nu împedecă cugetarea omenească sub pretext, că vorbește în numele lui Dzeu, despre lucruri, cari nu aparțin revelațiunii; de altă parte, ea face credința rațională, de îndatăce *propune* soluțiunile date de Dzeu însuș, adevă de Christos și trimișii săi la întrebările, pe cari rațiunea le încearcă fără a le putea deslega.

În tot ceea ce se raportează la învățăturile descoperite, nu există deci în Biserica ortodoxă, decât autoritatea lui Dumnezeu.

În afară de învățăturile revelațiunii, există o anumită acțiune episcopală în vederea conduitei clerului și a conducerii credincioșilor. Însă trebuie să se observe, că aceasta acțiune nu face parte din natura *puterii*. În toate împrejurările, episcopii sunt datori numai să *aplice legile*; aceste legi sunt opera întregului episcopat, care le-a promulgat în sinoade; și scopul lor a fost strictă *observare a legilor lui Dumnezeu*. În fond toată lucrarea episcopală în Biserica n'are de scop, decât observarea *legei dumnezeiești*, așa că întotdeauna *Dzeu este cel ce conduce în mod direct Biserica*, după cum el este, care o învață fără încetare.

Cu tot dreptul profesează așa dară Biserica ortodoxă, că Christos este unicul său șef (cap).

Să se observe, că Biserica ortodoxă n'a putut să se mențină la o asemenea înălțime în învățătura despre autoritate, decât prin *credincioșia sa în păzirea visteriei dumnezeiești, în decursul întregii sale vieți, neîntrerupte începând dela apostoli*. O Biserică, care nu posedă această viață una și permanentă, și care n'a păstrat neatins depozitul dumnezeesc, nu poate zice, că a păstrat autoritatea divină; ea a trebuit cu necezitate să o înlocuiască cu o autoritate omenească, fiecă o pune în unul sau mai mulți oameni, sau în conștiința individuală.

Prin una sau alta teorie, omul ajunge în mod direct la scepticism.

Prin autoritatea dumnezeiască înțeleasă sănătos, trece cineva din domeniul naturii în cel supranatural, și primește asupra autorității lui Dumnezeu, învățături, cari întrec forțele rațiunii.

În ochii ortodoxului rațiunea și credința n'au nimic contradictoric; ele își împrumută un sprijin mutual pentru a ridica pe om atât de sus pe cât o îngăduie firea sa. Se știe, că mai ales învățăturile autoritare sunt cele, cari depărtează pe liberi cugetători dela creștinism. Ar avea ei atari prejudecăți, dacă ar cunoaște natura autorității în Biserică, așa după cum o expunem noi? Ce ar putea ei să obiecteze în mod rațional în contra acestei mari mărturii permanente date de o societate totdeauna vie unor învățături, pe cari ea le-a primit dela început? Pentruce n'ar primi ei, că această mărturie în favorul învățăturilor pozitive, cari

se reduc la întrebări de credință, este sigură? Primind aceasta, ei ar recunoaște ceea ce a numit teologia infalibilitatea Bisericii, care infalibilitate ar apărea ca lucrul cel mai simplu și cel mai drept.

Se poate înțelege toată antipatia, pe care o încearcă o rațiune liberă pentru aceasta infalibilitate, așa după cum au înfățișat-o teologii occidentali. Când însă i-se dă după Biserica ortodoxă, adevăratul ei caracter, atunci nu mai găsești nimica în ea, de ce ar putea să se sperie rațiunea cea mai încrezătoare și cea mai independentă.

Noi vom formulă așa dară în chipul următor învățătura ortodoxă despre autoritate: «Biserica ortodoxă nu recunoaște nici o altă autoritate, decât a lui Dumnezeu, și învață, că omul nu trebuie să recunoască decât această autoritate fie pentru a-și regula cugetările sale, fie pentru a-și îndrepta acțiunile sale».

(Va urmă).

PREOTUL ȘI SOCIALISTUL.

Intr'o comună cu câteva curți domnești, lucrătorii nici după nume nu cunoșteau socialismul, prin urmare nici greva muncitorilor, adevărat «straicul»; astfel între proprietari și muncitori eră cea mai bună înțelegere deși plata muncitorilor eră destul de moderată.

S'a întâmplat însă odată, că un proprietar având ceva de edificat, a adus dela oraș un măestru zidar, care îndată — la început pe dos, apoi pe față — a început a face propagandă pentru socialism, agitând pe lucrători în contra proprietarilor. Ba că proprietarii au moșii ce se extind pe hotare și sate întregi, iar lucrătorii n'au nici case a lor proprii în cari să locuiască, ba chiar și pentru groapa din cimiter trebuie să plătească, dacă mor; ba că proprietarii se îmbuibază din sudoarea lucrătorilor, iar lucrătorii de mulțori n'au nici ce mânca și pier de frig; ba că proprietarii bagă tot folosul în punga lor, iar lucrătorii pentru munca lor cea grea sunt plătiți aproape cu nimica toată; ba că și deregătorii sunt toate în mâna domnilor și a bogătanilor, iar cei săraci abia ajung în deregătorii de tot mici, oricât să fie de învățați; ba că și la miliție iau tot pe feciorii celor săraci, iar pe a domnilor și a celor bogați îi scapă, mai cu samă pentru bani, ori și dacă îi iau, fac ofițeri din ei, iar cei săraci abia dacă ajung la ceva șarge, și astfel nunumai cu dările cele grele în bani, ci și cu dările în sânge pentru susținerea și apărarea țerii, tot sărăcimea poartă greutățile cele mai mari; ba că și legile apasă tot pe cei săraci și nu și pe cei bogați; ba că nici popii nu sunt cu dreptate, căci una vorbesc în biserică și alta fac afară, și țin cu domni și cu cei bogați, după zicala, că corb la corb nu-și scoate ochii și așa mai departe. Deci nu-i nici o dreptate.

Lucrătorii la început ascultau cuvintele acestea fără a le da ceva atențiune, căci proprietarii, fiind oameni buni, îi ajutau în nevoi, deși pentru lucru nu le dau plată tocmai convenabilă. Dar auzindu-le și azi și mâne, odată au început a murmură și au cerut sfat dela «domnul măestru» ce să facă; și domnul măestru a fost gata cu sfatul: să ceară plată mai mare și să nu lucre atâtea oare pe zi, ci mai puține, iar de nu li se va da plată mai mare și de nu li se vor reduce oarele de lucru, atunci să nu lucre de loc, ci să se pună în grevă, adecă să facă «straic», până când nu li se va împlini cererea, căci fiind proprietarii avizați la lucrul lor, dacă nu vreau să se ruineze de tot, neapărat vor trebui să le îplinească cererea.

Așa au și făcut, dar nu toți, și nu dintr'odată. La început n'au lucrat cu aceeaș diligență ca până acum, apoi au început a lucră rău și a veni târziu la lucru, în fine unii au rămas de tot dela lucru și au început a bate crâjmele, cu toate că acasă muerile și copiii începeau a flămânzi și a umblă mai goli. Ba ce e mai mult, unii din cei-ce au ieșit afară din lucru și numai aveau ce mânca, s'au dat la furturi, și fiind prinși, au căzut în temnițe, remânându-le femeile și copiii pe strade.

Văzând aceasta proprietarii, își băteau capul, ca să afle ce s'a putut întâmplă cu lucrătorii lor cei pacinici de până acum? dar n'au putut află. În fine s'a prezentat înaintea lor o deputațiune din partea lucrătorilor, cerând urcarea plății și reducerea timpului de lucru. Îndată au fost în curat, că s'a încuibat socialismul între ei, dar nu-și puteau da samă: cine a sămănat neghina aceasta în sufletele lor. Au primit însă deputațiunea cu bunăvoință, dar au cerut timp de cugetare câteva zile, la ce și deputațiunea s'a învoit.

În zilele acestea proprietarii s'au sfătuit cu preotul, cum să poată află pe vrăjmașul, carele a semănat neghina și cum l-ar putea combate. Preotul, ca om învățat, îndată a fost gata cu planul de acțiune, și nu s'a înșelat în aplicarea lui. Numai decăt a chemat la sine într'o sară pe un lucrător mai bătrân, dar cunoscut ca om de omenie și l-a întrebat sub tăcere: pentruce fac lucrătorii aceasta și cine i-a îndemnat la lucrul acesta nesocotit și păgubitor, întâi pentru lucrători și numai apoi pentru proprietari, cari în urmă își pot repara paguba cu lucrători aduși de aiurea, tot cu plata de până acum. Bătrânul i-a și spus din fir în păr toate cum s'au întâmplat.

A doua zi preotul, ca din întâmplare s'a dus la lucrători și după-ce cu unii și cu alții a vorbit despre lucruri indiferente ori familiare de ale lor, a mers la «domnul măestru», carele l-a primit cu răceală vădită; dar preotul nu și-a ieșit din firea calmă, ci îndată s'a pus în vorbă cu el. Înainte de toate l-a întrebat despre referințele lui personale și familiare apoi a trecut la cele sociale.

— Spune-mi, dle măestru, câtă plată ai d-ta la zi?

— Puțină de tot, abia 3 zloți.

— Și poți trăi din plata asta?

— Pot, dar tot nu-mi ajunge pentru toate câte mi-ar trebui după vrednicia mea.

Intorcându-se preotul către un lucrător ce le ascultă vorbele, l-a întrebat:

— Dar D-ta Ioane, câtă plată ai la zi?

— Un zlot.

— Ai femeie și copii?

— Am.

— Câți copii ai?

— Șese.

— Aduc și ei ceva la casă?

— Nimic căci toți sunt mici, și nici femeia nu poate aduce nimic, căci trebuie să grijască de ei și de casă.

— Și puteți trăi toți numai din plata asta?

— Putem, ca să nu perim tocmai de foame, și să plătim chiria, dar de haine nouă la toți, fie cât de simple, nici vorbă nu poate fi.

— Auzi d-le măestru? Omul acesta poate trăi cu femeie și șese copii din plata de un zlot la zi, și D-ta zici, că singur nu poți trăi din trei zloți la zi, neavând nici femeie, nici copii. Cum se poate?

— Ușor. Omul acesta e un zileriu simplu și neînvațat, dar eu sânt un măestru cu carte și trebuie să trăesc mai ales decât el. Apoi eu sânt membru la mai multe societăți de a muncitorilor, la cari trebuie să plătesc o mulțime de taxe, și în sfârșit omul pentru aceea muncește, ca barem în Dumineci și sărbători să-și facă și câte o zi bună cu prietini săi.

— Te înțeleg, dar n'ai dreptate. Omul trebuie să se întindă numai cât îi ajunge straiul, căci altcum îi rămân picioarele goale și se face și de râs: Vezi, D-ta zici că ești măestru cu carte, pentru că ai învățat patru clase elementare și ai fost învățacel patru ani, fără a cheltui mai nimic până ți-ai învățat măestria, și acum zici că nu ești mulțumit cu plata de trei zloți la zi, și că nu-ți ajunge pentru toate câte ți-ar trebui după vrednicia D-tale. — Ce să zic atunci eu ca preot, carele am învățat aproape douăzeci de ani, cheltuind și câteva mii de zloți pela școale, și totuș abia am plată pe jumătate câtă ai D-ta, și totuș nunumai că trăesc cinstit, ba mai ajut și pe alții din când în când cu cât pot; și lucru și ziua și noaptea, nu numai câteva oare preste zi ca D-ta. Așa ar trebui să faci și D-ta și atunci ai fi mulțumit cu soarta D-tale.

Văzând preotul, că dl măestru nu răspunde nimic, a continuat:

— Apoi mai ziceți D-Voastre socialiștii, că noi preoții una vorbim și alta facem. Aci poate că ai ceva dreptate, căci nu-i nici o pădure fără uscături, dar n'ai dreptate când o zici aceasta despre toți preoții. Dar D-voastră socialiștii într'adevăr toți una vorbiți și alta faceți totdeauna, și drept dovadă mă provoc chiar la D-ta.

— Cum?

— Așa, că dacă și D-ta n'ai vorbi una și n'ai face alta, atunci ca om singur, cu plată mare, și fără femeie și copii, ți-ai împărți plata cu ceștialalți lucrători, cari capătă de tot puțin pe lângă D-ta, apoi au femeii și copii și lucră mult mai mult și mai greu decât D-ta.

— Așa e, strigară muncitorii de toate părțile și începeau a se mișca în mod amenințător, iar dl măestru se cuibărea neliniștit și privea în ascuns în dreapta și stânga pe unde ar putea scăpa mai ușor.

Preotul a voit să-l clarifice și despre netemeinicia celorlalte acuze ce le ridicase asupra proprietarilor, asupra deregătorilor, asupra miliției, asupra legilor și asupra altor nedreptăți închipuite, dar sosind repausul de ameazi, n'a apucat, căci dl măestru folosindu-se de ocaziune, s'a făcut nevăzut, nu numai dintre lucrători, ci și din comună. Astfel rămânând preotul numai cu lucrătorii, le-a ținut o scurtă predică improvizată despre învățăturile periculoase ale socialismului, pornind din parabola neghinei, adevărată a învățătorilor mincinoși, și poporul s'a liniștit, iar socialismul a fost înădușit încă în germene în comuna aceasta și buna înțelegere între proprietari și lucrători iar a fost restabilită spre binele și bucuria tuturor.

Gavriil Hango,
preot.

BCU Cluj-Giurgiu
CUVÂNT SUFLETESC
pentru luminata zi a „Învierii Domnului“.

*Și ieșind curând dela mormânt,
cu frică și cu bucurie mare au alergat
să spuie învățăceilor Lui.*

Mat. 28, 8.

Iubiți fiii!

Ori încotro ne-am îndreptă azi pașii — obștea ne întâmpină cu creștinescul salut «Christos a înviat!» Acesta-l rostește preotul din altar, cu acesta încep și sfârșesc toate cântările bisericeii. Câmpii, codrii răsună sub povara glasurilor omenesti ce rostesc: «Christos a înviat!» Și răsunetul pretutindenea e: «Adevărat, că a înviat!»

Ce va să zică a salută așa? — Unii lăfesc prin salut și alții adeverează faptul învierii din mormânt a Domnului Iisus Christos. Este un fel de scânteie salutului, care tinde a aprinde focul cel mare al credinței creștine. Creștinii se caută, — unii pe alții, se îmbărbătează împrumutat și caută a întări adevărul de căpetenie a «legii» lor, arătând oarecum și lumii din afară, că una sunt, tari sunt în credința creștină.

Frumos, putem zice, cel mai frumos obicei. Pentrucă nimic nu e mai înălțător în lume, ca a strânge rândurile credincioșilor, a-i lega într'un mănunchiu puternic pe reslățiți...

Acesta este înțelesul după literă — din afară al salutului. Orice graiu însă trebuie să aibă și înțeles din lăuntru — mai adânc. Fără înțeles adânc graiul omenesc este numai graiu de papagal. — Adânc înțeles are

și salutul: «Christos a înviat!» A-l cunoaște suntem datori, atât ca oameni, cât și ca creștini, ca să nu se poată zice de noi, că rostim ca pagalii vorbe — fără a le pricepe.

Înțelesul adânc al salutului îl putem cuprinde, numai știind starea sufletească a celorce mai întâi s'au salutat cu: «Christos a înviat!» De aceea vă rog a mă însoți cu gândul în privirea istorică ce o fac spre a lămurii începutul salutului creștin...

Cu o ocazie zisese Iisus: «Bate-voiu păstorul și se vor risipi oile». Nicăiri nu s'a împlinit mai deplin acest adevăr, ca chiar la patimile și moartea celei a spus adevărul. Încă la sosirea lui Iuda cu ostași jidovi în grădina Ghetsemani o parte din învățăcei s'a risipit în toate părțile cum se desface turma ce apucă între lupii flămânzi, altă parte s'a luat după ostași, însă numai mestecați prin mulțimea convoiului, și nici decât arătându-se, că s'ar ținea de oamenii lui Iisus. Dacă eră vre-unul necunoscut și i-se zicea: «Și tu din oamenii lui ești!» se lăpădă ca Petru — cu jurământ: Nu știu, nu cunosc omul acela! Învălmășală și iar învălmășală!... De frică nime nu știu unde-i stă capul. Ardea, nu-i vorbă, dorul după Iisus, dar ardea ca lava din vulcan — închis, nedând însă semne de viață. Abia câteva femei își arătau neastâmpărul. Foarte *pornite* la slujbă, nu se puteau împacă cu faptul împlinit, că stăpânul lor nu mai este între vii. Se iau deci pe urmele unde au purtat hulitorii și ucigașii pe Domnul. Când stau pe loc, convorbesc, țes planuri, când dau înainte... Nu au nici somn. Des de dimineață se reped și până la mormânt. Încordarea sufletească, pricepeți bine, eră mare. Arcul din fericire nu s'a rupt și în curând a dat tonuri plăcute. La mormânt se pune capăt, lacrimilor, suspinului, durerilor... Iată ce s'a petrecut! «Îngerul Domnului pogorându-se din ceriu și venind a răsturnat peatra de pe ușa mormântului și a șezut de-asupra ei. Și eră fața lui ca fulgerul și vestmântul lui alb ca zăpada. Și de frica lui străjarii s'au spăimântat și au fost ca morți. Și răspunzând îngerul a zis femeilor: Nu vă temeți voi! Știu că pe Iisus cel răstignit căutați. Nu este aici, s'a sculat cum a zis. Veniți și vedeți locul unde a zăcut Domnul și degrab mergând spuneți învățăceilor Lui că s'a sculat din morți!... Și ieșind (femeile) curând dela mormânt cu frică și bucurie mare au alergat să spuie învățăceilor Lui» (Mat. 28, 2-8.)

Fulger din cer sunt vorbele îngerului: S'a sculat, a înviat Domnul! Au alungat frica, au ușurat starea apăsată sufletească, au aprins văpaia credinței în Christos. Ca vântul, ba poate ca gândul s'au repezit femeile la Apostoli și le-au grăit: «A înviat Domnul! Îngerul ne-a spus. Am căutat și noi în groapă, dar nu eră acolo!» Și vestea a luat aripi, a străbătut dela răsărit la apus și dela miază-zi la miază-noapte — în cele 4 părți ale lumii, cum străbate lumina fulgerului cruciș și curmeziș. De alta nu se vorbiă între creștini, decât că: A înviat! Adevărat, așa e!... Și eșiau la iveală ascunșii din toate părțile, și se întrebau și răspundeau; întărind adevărul învierii, care cu ce știu spune: unii că au văzut acea

pe Iisus, alții că li-s'au spus, și iar alții că-i simt puterea lucrătoare în ființa lor.

Datina de a se întrebă și răspunde la Paști, cum pricepeți, de aici o avem noi, de aici a împrumutat-o și biserica în cântările sale. Datina stă în strânsă legătură cu învățătura despre înviere. Vraja ei stă chiar în aceea, că ne aduce pentru toți vecii aminte de *bucuria* ce au avut-o creștinii dintâi, aflând de învierea lui Christos, și ne reîmproaspătă scăparea lor din încurcătură mare înainte de primirea vestei. De nu le venea vestea de înviere și de nu vedeau ei după înviere pe Christos, împărăția care a predicat-o cu atâta foc, n'ar fi luat ființă nici când pe pământ, s'ar fi stâns cu moartea sa deodată.

Are și altă vrajă datina. Din ea știm, că ceata goilor, flămânzilor, bolnavilor ce în așa mare număr se luau chiar și în pustie după Iisus, n'a rămas singură și fără ocrotire în lume. Ca și atunci și azi aleargă la Iisus toți năcăjiți, și Iisus le grăește: Eu sunt pâinea vieții, celce vine după mine nu va flămânzi, și celce crede întru mine nu se va înseta nici odată (Ioan 6, 35). Pentru cei slabi a înviat Iisus, să-i întărească, pentru cei fără razim, să le fie scut puternic în valurile izbitoare ale vieții. Părintele vostru cel bun sânt — le zice — am venit la voi, nu vă las pe voi săraci! (Ioan 14, 18.)

De nu ne-ar spune nime nimic, iubiților, și totuș noi de noi putem înțelege — conștiința ne spune — că învierea Domnului ne e sprijinul, ajutorul, ocrotirea în năcăzurile lumii; ea a adus înfrățirea între oameni și popoară; prin înviere s'a dat de minciună întunerecul; învierea înseamnă biruința virtuții asupra păcatului...

Și nu am sfârșit. Cel mai mare bine ce ni-l'a adus învierea este *renașterea sufletească*. Apostolul zice: «Și de nădăduim în Christos numai în viața aceasta, mai ticăloși decât toți oamenii suntem, iară acum Christos s'a sculat din morți și începătura morților s'a făcut, că de vreme ce prin om s'a făcut moartea — prin om și învierea morților (I. Corint. 15, 19—21). Învață aci Apostolul, că dacă Christos a înviat și *noi vom învia*. Nădejdea de înviere aduce *renașterea sufletească*, de care zic. Cum? — Ne scutește de frica morții! De ce au căzut așa rău următorii lui Adam după păcat? Au căzut, căci grijă mare îi coprinsese: — frica de moarte. Cel cuprins de sentimentul acesta caută să-l alunge, cum știm, cu toate mijloacele. De cele mai multe ori se cufundă în desfrânări, căci îl fac să poată uita pe câte *un moment* moartea... Și chiar aci vine ca doftoria cea mai bună credința în învierea morților. Asta face pe creștin să strige cu Apostolul: Unde este moarte boldul tău, unde iadule biruința (I. Cor. 15, 55). Două virtuți nasc din credința învierii morților cari dau farmec vieții pământești: Una: *nizuința sau truda de a săvârși tot fapte bune, ca să ne facem vrednici de înviere* și alta: *ne oțelim în suportarea suferințelor*, bineștiind, că cu cât am suferit mai mult în lume cu atât stăm mai aproape de Iisus Christos întru împărăția sa cerească..

Multe goane s'au ridicat asupra creștinilor dela Christos încoace. Dat-au peste ei armele ucigătoare ale împăraților tari, arși au fost, puși pe cruce, trași în șape. Din fiecare goană însă ieșeau tot mai tari, tot mai înche-gate rândurile lor. Suferințele, creștinul adevărat le ține ca tot atâte ca-pitale date împrumut lui Dumnezeu — cu dobândă. Cu cât suferințele (împrumuturile) sunt mai mari, cu atât mai mare va fi și dobânda în îm-părăția cerurilor.

Iată iubiților, ce gândiri înalte ne aduce nouă datina de a ne salută cu «Christos a înviat!» și «Adevărat că a înviat!»...

Numai credința tare în adevărul învierii este împreună însă cu roade. Necredința poate să ne ticăloșească din nou, cum se ticăloșesc zi de zi tot mai mulți rătăciți. Și oare nu ne-ar fi osândă, am putea odihni liniștiți în mormânt, când până acolo ar ajunge blăstămii nepoților și stră-nepoților ticăloșiți din vina noastră, că nu i-am învățat credința adevărată și nu am întărit nici datinile bune creștine!

Sfatul meu în ziua cea mare a sărbătoarei învierii este: Salutați-vă unii pe alții cu aceeaș pornire sufletească, cari au avut-o și fericiții părinți ce au fost martori ai patimilor și învierii lui Christos! Îmbrățișați-vă după datina bisericii azi, dar nu cu făjăria lui Iuda, care a sărutat pe Christos nu din dragoste, ci viclenie, ca să-i poată găti crucea, răstignirea! Și iertați unul altuia, cum învață biserica să iertăm greșalele fraților. Iertarea să nu fie însă numai de pe buze, ci din toată inima, luând pildă pe însuș Christos pe celce azi a înviat, care și când eră pe cruce și-l împungeau cu cuiele și sulilele strigă: «Iartă-le Doamne, că nu știu ce fac!» Și nu numai voi faceți așa. Învățați pe fii și fiicele voastre, nepoții și străne-poții voștri — asemenea să facă și ei.

Credeți, iubiților, că lucrând așa nu numai înaintea lui D-zeu veți fi iubiți și veți moșteni făgăduința, ci și în ochii oamenilor va crește prețul vostru. Și veți vedeă cu ochii venind pe pământ împărăția lui D-zeu, care este *pace, liniște, bunăvoință între oameni*.

S'au renoit codrii și câmpul după înghețul de iarnă, pline de viață sunt și razele soarelui: să ne renoim cu toții iubiților! Nu se șede, ca omul — ființa cea asămuitoare cu Dumnezeu — să rămână îndărătul ce-lorlalte lucruri de pe pământ.

Nu aurul și argintul, nu bogăția și scumpetea vestmintelor va înălță sărbarea de azi: Prin podoaba sufletului, ridică-ne-vom. — Nu uită, dulce Iisuse! de noi în aceste momente înălțătoare. Primește-ne oftarea ce izvorește din adâncul sufletului! Amin.

Vasile Gan,
protopop.

Multe goane s'au ridicat asupra creștinilor dela Christos încoace. Dat-au peste ei armele ucigătoare ale împăraților tari, arși au fost, puși pe cruce, trași în țape. Din fiecare goană însă ieșeau tot mai tari, tot mai înche-gate rândurile lor. Suferințele, creștinul adevărat le ține ca tot atâte ca-pitale date împrumut lui Dumnezeu — cu dobândă. Cu cât suferințele (împrumuturile) sunt mai mari, cu atât mai mare va fi și dobânda în îm-părăția cerurilor.

Iată iubitorilor, ce gândiri înalte ne aduce nouă datina de a ne salută cu «Christos a înviat!» și «Adevărat că a înviat!»...

Numai credința tare în adevărul învierii este împreună însă cu roade. Necredința poate să ne ticăloșească din nou, cum se ticăloșesc zi de zi tot mai mulți rătăciți. Și oare nu ne-ar fi osândă, am putea odihni liniștiți în mormânt, când până acolo ar ajunge blăstămii nepoșilor și stră-nepoșilor ticăloșiți din vina noastră, că nu i-am învățat credința adevărată și nu am întărit nici datinile bune creștine?!

Sfatul meu în ziua cea mare a sărbătoarei învierii este: Salutați-vă unii pe alții cu aceeaș pornire sufletească, cari au avut-o și fericiții părinți ce au fost martori ai patimilor și învierii lui Christos! Îmbrățișați-vă după datina bisericii azi, dar nu cu fățaria lui Iuda, care a sărutat pe Christos nu din dragoste, ci viclenie, ca să-i poată găti crucea, răstignirea! Și iertați unul altuia, cum învață biserica să iertăm greșalele fraților. Iertarea să nu fie însă numai de pe buze, ci din toată inima, luând pildă pe însuș Christos pe celce azi a înviat, care și când eră pe cruce și-l împungeau cu cuiele și sulilele strigă: «Iartă-le Doamne, că nu știu ce faci!» Și nu numai voi faceți așa. Învățați pe fii și fiicele voastre, nepoții și străne-poții voștri — asemenea să facă și ei.

Credeți, iubitorilor, că lucrând așa nu numai înaintea lui D-zeu veți fi iubiți și veți moșteni făgăduința, ci și în ochii oamenilor va crește prețul vostru. Și veți vedeă cu ochii venind pe pământ împărăția lui D-zeu, care este *pace, liniște, bunăvoire între oameni*.

S'au renoit codrii și câmpul după înghețul de iarnă, pline de viață sunt și razele soarelui: să ne renoim cu toții iubitorilor! Nu se șede, ca omul — ființa cea asămuitoare cu Dumnezeu — să rămână îndărătul ce-lorlalte lucruri de pe pământ.

Nu aurul și argintul, nu bogăția și scumpetea vestmintelor va înălța sărbarea de azi: Prin podoaba sufletului, ridică-ne-vom. — Nu uită, dulce Iisuse! de noi în aceste momente înălțătoare. Primește-ne oftarea ce izvoarește din adâncul sufletului! Amin.

Vasile Gan,
protopop.

sa, rămâne străin de ea, după cum ea'i este străină; — care nu crede în dogmele ortodocsiei, sau crede cu neglijență, sau le explică și le tălmăcește după gusturile sale?

Se pot numi membrii ai Bisericei ortodoxe aceia, cari nu-i aduc decât nepăsare, cari o pun pe acelaș nivel, cu toate celelalte confesiuni creștine, cari adesea chiar o consideră deopotrivă cu credințele necreștine? Au oare dreptul să se cheme ortodocși creștinii, cari pentru a zice astfel se rușinează de credința lor ortodoxă, și o ascund dinaintea oamenilor, și o tăgăduiesc, dacă nu în inimă cel puțin în actele lor exterioare uitându-și de cuvintele Domnului: *«Iar cela-ce se va lepădă de mine înaintea oamenilor, mă voi lepăda și eu, de dânsul înaintea Tatălui meu, carele este în ceriu»* (Mat. X, 33); *Cine se va rușină de mine și de cuvintele mele, întru acest neam preacurvar și păcătos, și Fiul-Omului se va rușină de el, când va veni întru slava Tatălui său, cu sfinții îngeri.* (Marcu VIII. 38)? Ce este ortodocsia? Este cea mai curată dragoste în creștinism, nedespărțită de cel mai curat adevăr. Iubirea singură poate să deie o valoare de ajuns chiar credinței voastre în adevărul lui Christos:

«Și de a-și avea toată credința, încât să mut și munții, iar dragoste n'am, nimic nu sunt. (1 Cor, XIII, 2). Aceasta dragoste, pe care Christos a designat-o ca o însușire caracteristică a adevăraților săi învățăcei: *«Intru aceasta vor cunoaște toți, că ai mei ucenici sunteți, de veți avea dragoste unul pentru altul.* (Ioan XIII, 35). Așa dară aceia, cari voiesc să poarte cu demnitate numele de ortodocși, sunt datori, nu numai să cunoască dogmele ortodocsiei, să le creadă, să le iubiască din predilecțiune, să le măr-turisască pentru mântuirea lor, ci și să se însuflețască cu totul de aceasta dragoste creștină, să fie pătrunși de ea în viața lor, să o ia de conducător în toate acțiunile lor. Și știți voi în ce constă adevărata dragoste creștină? Este dragostea, de care ne-a dat exemplu Mântuitorul nostru, care atâta ne-a iubit pre noi, încât a suferit (indurat) moartea pentru noi și a zis: *«Poruncă nouă dau vouă: Ca să vă iubiți unul pe altul; precum eu v'am iubit pre voi* (Ioan XIII, 34). Aceasta-i o iubire asemenea cu cea a Tatălui nostru cel ceresc: *Iar eu zic Vouă: iubiți pre vrășmașii voștri, binecuvântați pre ceice vă blastămă pre voi, faceți bine celorce vă uresc pre voi, și vă rugați pentru ceice vă supără și vă gonesc pre voi; Ca să fiți fii ai Tatălui vostru celui din ceruri, care pre soarele său îl răsare preste cei buni și preste cei răi, și plouă preste cei drepți și preste cei nedrepți. Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvârșit este.* (Mat. V, 44, 45, 48).

Iată scopul, către care trebuie să tindem noi, noi cei ortodocși! Nu este de ajuns să iubim numai pe aceia, cari ne iubesc, pe părinții noștri, pe prietinii, pe coreligionarii noștri, pe aceia, cari ne vreau binele, pe binefăcătorii noștri; Nu, să iubim și pe aceia, cari nu ne iubesc pre noi, cari ne uresc, să iubim pe aceia, cari sunt în divergență cu noi în ce privește credința, și mai ales să iubim pe aceia, cari ne vreau nouă rău, cari ne

batjocoresc, ne fac tot felul de nedreptăți. Răspundeți la răutățile și la toate calomniile contra voastră cu iertare și binecuvântări; la toate insultele și la toată răutatea îndreptată personal contra voastră, faceți numai binele și mai ales ridicați rugăciunea voastră către Dumnezeu, pentru ceice vă voiesc răul și pentru vrășmașii voștri, pentruca Domnul să le lumineze sufletul, să le îndulciască inima și să-i aducă iară la calea adevărului și-a iubirii creștinești. O dragoste desăvârșită care îmbrățișază pe toți și iartă tuturoră este cea mai frumoasă podoabă a unui creștin ortodox, și mijlocul cel mai sigur pentru de a învinge toată vrășmășia. Cu cât mai mult vă distingeți prin aceasta dragoste de vrășmașii voștri și de cei cari nu urmează credința voastră cu atât mai mult aceasta iubire va supune inima lor și îi va aduce fără rezistență la conștiința, că voi vă conduceți într'adevăr după spiritul lui Christos, că voi sunteți vrednici ucenici ai aceluia, care este întreg iubire.

Ce este ortodoxia? Este cea mai înaltă dreptate în creștinism, ca urmare directă a adevărului celui mai curat și a iubirei desăvârșite. Adevărul conduce totdeauna și nu poate conduce decât la dreptate și dragostea nu ne va permite v'odată să comitem v'o nedreptate. Respectați drepturile altuia, nu insultați pe nimenea nici cu cuvântul nici cu fapta, dați fiecăruiă cecece i-se cuvine, — sunt preceptele legii naturale, ale legii civile și în sfârșit ale legii Dumnezeiești a Evangheliei, care prescrie: *Urmează dreptatea, credința, dragostea și pacea* (2 Tim. II, 22); *Deci, toate câte voiți să vă facă vouă oamenii, faceți și voi lor asemenea.* (Mat. VII, 12).

Dreptatea este baza esențială a ordinii în orice societate omenească, oricare ar fi ea, și condițiunea principală a existenței sale, a bunăstării și prosperității sale. Noi suntem datori să observăm o dreptate strictă chiar și în actele noastre exterioare, sociale, în toate raporturile noastre cu deaproapele; cu atât mai multă dreptate în cestiunile de un ordin mult mai înalt, cele de morală, de religiune, cari ating conștiința deaproapelui și convingerile lui cele mai sfinte. Noi batjocorim cu numele de necinstit pe un om, care pentru a-și satisface interesele sale personale se folosește de minciună, de înșelăciune, de viclenie, de răutate, de violență.

Noi nu mai putem numi onest și loial un cetățean sau un funcționar public, care atras de ambiție sau alte patimi sacrifică intereselor sale personale drepturile deaproapelui și îl face să sufere tot neamul de necazuri. Cum vom numi așa dară pe un creștin și mai ales un creștin ortodox — fie laic sau Păstor al Bisericei, dacă plin de ardoare în aparință pentru preamărirea lui Dumnezeu și pentru reușita confesiunii sale, el nu se teme să întrebuițeze minciuna, seducerea, violența, sau în general nedreptatea? Aceasta nedreptate poate să strice nu numai aceluia, care o folosește, ci chiar cauzei, în interesul căreia el a folosit-o. Puneți la inimă preamărirea lui Dumnezeu, adevărata credință a lui Iisus Christos, mântuirea deaproapelui, dar nu uitați, că ortodoxia este lumina cea mai curată și prin urmare nu trebuie să fie propagată pe calea întunerecului. Nu în-

trebuințați pentru ajungerea scopului vostru decât *arme ale luminei* (Rom. XIII, 12): învățătura, îndemnarea, sfătuirea, blândețea, dragostea, pilda voastră proprie despre o vieță plină de evlavie.

Dacă există creștini, cari au susținut, și susțin încă, că scopul sfințește mijloacele, atari creștini nu trebuie să fie modele pentru noi; din contră, noi ortodocșii, ca păstrătorii celui mai curat adevăr a lui Christos, nouă ni se cuvine să slujim altora de model. S'a zis adevăraților ucenici ai lui Christos: *Că de nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a Cărturarilor și a Fariseilor, nu veți intra în împărăția cerurilor* (Mat. V, 20).

Să mai întrebăm încă odată: Ce este ortodocsia? și să dăm un răspuns general: ortodocsia nu este altceva decât Creștinismul cel adevărat.

Și prin urmare, ortodocșii trebuie să fie adevărații creștini. O credință vie în adevărul lui Christos, așa după cum o păstrează Biserica catolică ortodoxă, o desăvârșită dragoste creștinească, o dreptate creștină desăvârșită, — acestea sunt principalele însușiri caracteristice ale creștinului ortodox. Însă pe lângă acestea, el trebuie să fie împodobit cu toate desăvârșirile particulare, pe cari le învață Evanghelia. Pe cât este de superioară ortodocsia tuturor celorlalte confesiuni creștine — fiind ea adevărul cel mai curat al lui Christos fără nici un adaus de părere (opiniune) și greșală omenească, — pe atâta trebuie să fie creștinii ortodocși mai superiori, mai curați, mai sfinți, decât toți ceilalți creștini. Cătră ei se referă în prima linie cuvintele Domnului nostru: *Voi sunteți lumina lunei* (Mat. V, 14) și tot asemenea cele ale Apostolului: *Ca fiii luminei să umblați* (Efes. V, 9).

Scumpi frați și în acelaș timp fiii mei cei noi intru Iisus Christos! Dacă toți creștinii ortodocși, în ori-ce parte locuiesc ei — sunt datori moralmente să aibă trează în sufletul lor această înaltă misiune, ce le este prin drept câștigată, și să se silească a se face vrednici de ea, voi sunteți solicitați să faceți aceasta cu atât mai mult de o rațiune cu totul particulară.

Voi sunteți chemați de prevedință să trăiți într'un ținut ocupat de numeroase populațiuni neortodoxe și chiar necreștine; toate au privirea așintită asupra voastră, toate vă obsearvă. *Arătați-le prin urmare credința voastră ortodoxă din faptele voastre.* (Iacob II, 18), manifestați-i superioritatea prin vieța voastră: *Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă lucrurile voastre cele bune și să slăviască pre Tatăl vostru cel din ceruri.* (Mat. V, 16). Lumina voastră să lumineze în prima linie înaintea aceloră, ai căror strămoși erau nu de mult ca și moșii voștri fii ai Bisericei ortodoxe, pentruca ei să se întoarcă în șirul vostru în sânul ei de mamă.

Nu sunt numai dissidenții, cari locuiesc în jurul vostru ceice au ochii fixați asupra voastră, ci sunteți tot așa de cu atențiune observați de milioane din frații voștri îmbătrâniți în credința ortodoxă din toate părțile întinsei Rusii. Aceștia au pentru voi cea mai vie simpatie, inima lor e plină de interes pentru voi, ei se întristează de orice durere a voastră,

ei se bucură de toate succesele voastre. Ei doresc și roagă pe Dumnezeu, ca voi să țineți sus și cu demnitate steagul ortodocșiei în fața disidenților și să-i remâneți credincioși până la moarte.

Deopotrivă vă poartă grija, cu o gingașă solitudine mama noastră duhovnicească comună: Biserica ortodoxă a țării noastre.

Toți fiii ei, cei mai bătrâni, ca și cei mai tineri, îi sunt egal de dragi; dar este lucru natural, ca cei mai tineri să ceară mai mult îngrijirea afectuoasă a inimei ei de mamă, mai ales, dacă ei sunt expuși după cum sunteți voi, la o mulțime de pericole și seduceri. Ea își aduce aminte de perderile numeroase, ce le-a suferit în ținutul vostru; ea nu-și uită de câte a avut să îndure în decurs de multă vreme în urma acestor perdi penibile. Și dacă voi i-ați produs o bucurie într'adevăr reală prin întoarcerea voastră la credința părinților voștri, dacă s'a făcut deja mult din partea voastră și printre voi, să recunoașteți, că mai trebuie mult, ca să se facă tot...

Înainte deci, înainte, cu ajutorul lui Dumnezeu! Fiți neosteniți în deprinderile credinței, desvoltați-vă și întăriți-vă totdeauna din ce în ce mai mult în credințele voastre, ca din nou să înfloriască în ținutul vostru aceea veche ortodocșie universală, așa cum a înflorit ea în aceste locuri altădată, și cum înflorește încă în alte părți ale mult iubitei noastre patrii. Amin.

BCU Cluj / Central University Library
Traducere
după textul francez Macarie-Buturlin de

I. Beleană.

DIN SCRIERILE PĂRINȚILOR BISERICEȘTI.

Cele cinci cuvinte ale sf. Petru Chrisologul despre fiul cel risipitor și despre cel cruțător.

Cuvântarea III.

Până aici am vorbit în două cuvântări despre depărtarea, reîntoarcerea, vina și despre căința fiului risipitor; acum să urmărim mai departe bunăvoința, bunătatea și îndurarea nespuse de mare a tatălui.

«Și sculându-se» — se zice — «a venit la tatăl său, iară încă departe fiind el, l-a văzut tatăl lui, și i-s'a făcut milă, și alergând a căzut pe grumazii lui și l-a sărutat pre el»...

«...Sculându-se a venit la tatăl său...», s'a sculat din ruina sufletească și trupească, s'a ridicat din groapa pierzării până la înălțimea cerului, deoarece înaintea cerescului părinte fiul se ridică prin îndurare mai sus decât cum căzuse prin păcat.

«Sculându-se a venit la tatăl său»... A venit, dar nu grăbind cu picioarele, ci cu mintea: din depărtarea cea mare n'a avut lipsă de călătorie pământescă, căci apucase deja pe calea mântuirii. El n'a avut să caute pe Tatăl cel ceresc umblând pe căi lungi, pentru că cel ce-l caută în credință, îndată îl află de față.

«Și sculându-se a venit la tatăl său. Iară încă departe fiind el»... Cum de este departe încă, celce vine? De fapt așa este, căci încă n'a

sosit; el vine, dar vine mai întâi la căință, iar la iertare încă n'a ajuns; vine la casa părintească, dar n'a ajuns încă la bunăstarea, cinstea și numele bun de odinioară.

«Iară încă departe fiind el, l-a văzut tatăl lui»... Acel tată l-a văzut pre el «care locuiește întru cele înalte, privește spre cele smerite și din depărtare cunoaște adâncurile». ¹ «L-a văzut pre el tatăl lui»... Părintele vede pre fiu, ca și fiul să poată vedea pe părintele: ochii părintelui luminează fața fiului reîntors acasă, pentruca să se împrăstie toată ceața carea-l împrejmuise în urma păcatului. Căci nu se poate asemăna întunerecul nopții cu întunecimea ce se ridică din învălmășeala păcatelor. Ascultă glasul prorocului, care zice: «Apucatu-m'au fărădelegile mele, și n'am putut să văz» ², și în alt loc: «Fărădelegile mele au covârșit capul meu... și lumina ochilor mei nu mai este cu mine». ³ Noaptea îngroapă ziua de ieri, păcatele întunecă mintea, iară trupul apasă sufletul. Deci, dacă cerescul părinte n'ar fi luminat fața celui întors acasă și prin lumina ochilor săi n'ar fi depărtat toată întunecimea nerușinării fiului, acest fiu nicicând n'ar fi putut vedea strălucirea feții dumnezeiești.

«Văzându-l pe el de departe, s'a umplut de milă»... Celce întru nimic nu se schimbă, se umple de milă și aleargă la el, dar nu purtat de corp, ci de puterea iubirii. «A căzut pe grumazii lui» — nu cu greutatea corpului, ci cu a iubirii îndurătoare! «A căzut pe grumazii lui» — ca să ridice pe cel încă căzut. «A căzut pe grumazii lui» — ca prin puterea iubirii să ușureze greutatea păcatelor. «Veniți la mine», se zice, «toți cei osteniți și însărcinați; luați jugul meu preste voi, pentrucă ușor este». ⁴ Iată dară că fiul nu se îngreioiază, ci dimpotrivă, se ușurează prin jugul acestui părinte! «A căzut pe grumazii lui, și l-a sărutat pe el»... Astfel judecă și îndreptează părintele, astfel dă fiului sărutări în loc de bătăi. Puterea iubirii nu se uită la păcate, și de aceea părintele răsplătește greșalele fiului cu sărutări, și-l îmbrățișază, ca astfel, fiindu-i părinte, să nu desvălească fărădelegile fiului și să-l facă de rușine. Astfel vindecă părintele pe fiu, încât nici un semn de rană și nici o pată să nu-i mai rămână. «Fericți aceia» — se zice — «cărora s'au iertat fărădelegile și cărora s'au acoperit păcatele». ⁵

Dacă fapta acestui tinăr nu ne place, și depărtarea lui dela casa părintească ne îngrozește, apoi nicicând să nu ne despărțim de un astfel de părinte. Privirea acestui părinte ne scapă de toate fărădelegile, dăpărtează greșalele, alungă ușurința de înainte și toate ispitele. De fapt dacă ne-am despărțit de el, dacă prin trai desfrânat am risipit toată averea părintelui nostru, dacă am săvârșit în toată vremea tot felul de fărădelegi și păcate, dacă ajungând la culmea imoralității am căzut în cea mai adâncă prăpastie a pierzării, e vremea să ne ridicăm odată, și încurajați printr'o pildă atât de mișcătoare cum e și aceasta, să ne reîntoarcem la un astfel

¹ Ps. 112, 5. 6. ² Ps. 39, 13. ³ Ps. 37, 5. 11.

⁴ Mat. 11, 28—30. ⁵ Ps. 31, 1.

de părinte! «L-a văzut tatăl lui, și i-s'a făcut milă, și alergând a căzut pe grumazii lui, și l-a sărutat pe el»... Întreb, unde mai încap aici desnădăjduire, unde mai poate fi vre-o trebuință de desvinovățire și cuvânt de frică? Căci doar întâmpinarea a trebuit să-i cauzeze temere, sărutarea frică, iar îmbrățișarea zăpăceală; ar fi trebuit ca faptul, că părintele prinde pe fiu de mână, îl strânge în brațe, îl îmbrățișează, să se socotească drept pedeapsă, iar nu de cruțare. Însă această cugetare stricăcioasă pentru vieață și protivnică pentru mântuire o alungă cu totul și o exclude pe deplin ceea ce urmează: «Și a zis tatăl cătră slugile sale: aduceți haina cea dintâi și-l îmbrăcați pe el, și dați inel în mâna lui, și încălțăminte în picioare. Și aduceți vițelul cel gras de-l junghiați, și mâncând să ne veselim, că fiul meu acesta eră mort, ș'a înviat, și pierdut eră, și s'a aflat».

Mai întârziem încă la auzul acestora? Nu ne reîntoarcem încă la părintele nostru? «Aduceți haina cea dintâi, și-l îmbrăcați pe el»... A suferit greșalele fiului, dar nu și goliciunea lui, și deaceea a voit, ca înainte de a fi văzut, să fie îmbrăcat din partea slugilor, ca astfel singur părintele să știe despre goliciunea fiului, fiindcă numai un tată poate să nu vadă goliciunea fiului. «Aduceți haina cea dintâi»... Acest părinte, care nu poate lăsa pe cel păcătos în locul al doilea, voiește să aibă bucurie mai mult prin iertare decât prin rostirea judecării... «Aduceți haina cea dintâi»... N'a zis: De unde vii? Unde ai fost? Unde sunt cele duse cu tine? pentru ce ai schimbat cinstea cea mare de care te bucurai la casa părintească, cu atâta rușine? ci a zis: «Aduceți haina cea dintâi, și-l îmbrăcați pe el». Vedeți dară, că puterea iubirii nu se uită la păcate! Părintele nu amână îndurarea. Cine vorbește de păcate, le descopere.

«Și dați-i inel în deget»... Iubirea părintească nu se îndestulește cu aceea, că-i reparează numai starea de nevinovăție, până ce-i va da și cinstea de mai înainte. «Și dați-i încălțăminte în picioarele lui», ca nici goliciunea necuviincioasă a picioarelor lui să nu rămână descoperită: și aceasta desigur pentru ca din nou încălțat să apuce iară pe calea vieții de mai înainte!

«Și aduceți vițelul cel gras»... Un vițel de rând nu ajunge: trebuie unul gras, unul bine ținut; grăsimea vițelului dovedește prisosința iubirii părintești.

«Și aduceți vițelul cel mai gras de-l junghiați, și mâncând să ne veselim, că fiul meu acesta eră mort, și-a înviat, și pierdut eră, și s'a aflat».

Încă vorbim despre pildă și dorim deja să descoperim adâncul acestei întunecoase taine: Fiul cel mort e adus iar la vieață prin junghierea unui vițel și un singur vițel se junghie spre nutrirea familiei întregi. Dar totuș s'o amănăm, pentru ca mai întâi, să urmărim durerea cea veche și pizma și mai veche a fratelui celui mai mare.

Trad. de Gh. Comșa și V. Judele.

MIȘCAREA LITERARĂ.

C. Cernăianu: „Biserica și Românișmul“ studiu istoric. București 1909, 168 pp.
8° mic.

S'a făcut mult sgomot în jurul acestei cărți, care nu e decât o compilație tendențioasă, un pamflet plin de injurii la adresa bisericii române ortodoxe. Acest pretins «studiu istoric» nu contribuie cu absolut nimic la sporirea cunoștințelor istorice. Nici vre-un lucru nou, nici vre-un dat remarcabil, nici un metod de investigație nu se poate descoperi în această tendențioasă și pretențioasă îngăimare.

Ci autorul se mulțamește a fi răsfoit în grabă mare, câteva cărți de istorie bisericească anume cu intenția de a scoate din ele tot ce poate fi mai jignitor pentru biserica răsăriteană. Această biserică, după nenorocita și falsa concepție a pamfletului din chestiune, ar fi fost plină de toate păcatele și ticăloșiile, câte se pot imagina. Pe când biserica apuseană ar vrea să o așeze într'o lumină mai presus de fire, ca fiind dela început până astăzi culcușul imaculat al tuturor sfințeniilor și virtuților creștine.

Nu este pe fața pământului instituție, despre trecutul căreia să nu se găsească, pe lângă știri bune și de cele rele. Avea dreptate filozoful Rousseau să spună, că toate creațiunile lui D-zeu au fost la început perfecte, dar, ajunse pe mâni omenești, s'au stricat. Imperfecțiunea omenească e deci cauza principală a relelor, nu instituția însăși. Acest adevăr elementar trebuie să îndrume pe autorul pretinsului «studiu istoric» ca atunci când aruncă toate blasfemiile și hulele asupra conducătorilor bisericii ortodoxe, să fie aruncat cel puțin o ochire fugitivă și asupra celei catolice. Căci, durere, și printre conducătorii acesteia s'au găsit și se găsesc foarte mulți, copleșiți de păcate, de patimi și slăbiciuni omenești.

Și nu sunt tocmai rare izvoarele istorice cari ne descriu corupțiunea și imoralitatea preoților catolici din cutare epocă. «În *Normandia* deci într'o țară, unde numai biserica răsăriteană nu poate fi învinuită cu nimic — arhiepiscopul Gudes Rigaud lasă din sec. XIII un jurnal de inspecțiuni pastorale, în care găsim, că mulți preoți țineau una sau mai multe concubine, mulți se certau, își uitau hainele în locuri de desfrâu, se găseau pe câmp beți morți, mulți țineau cârciumi și îndemnau pe poporenii să bea, mulți nu oficiaseră cu anii»... Aceste știri se pot ceti în studiul dlui I. S. Floru, publicat în volumul «Omăgiu lui Titu Maiorescu». Dacă dl C. Cernăianu și alții «*eiusdem farinae*» doresc a se informa mai amănunțit asupra multelor scăderi și păcate din biserica catolică, n'au decât să deschidă cele 2 volume ale lui *Graf von Hoensbroech*: «*Das Papsttum in seiner sozial-kulturellen Wirksamkeit*» Leipzig 1906, ori dacă nu le convine tonul prea aspru și polemic al acestei scrieri, să răsfoiască câteva volume din lucrarea monumentală a liniștitului și obiectivului Gregorovius: «*Geschichte der Stadt Rom*». Vor putea găsi aci o mulțime de

mărturisiri contimporane, cari înfățișează în toată golătatea lor păcatele din anumite epoci ale sistemului papal. Iată de pildă ce spune *Baptista Mantuanus*, un contemporan al papei Sixtus IV-lea, despre cultivarea virtuților creștinești în biserica apuseană: «*Venalia nobis templa, sacerdotes, altaria, sacra, corovae, ignes, tura, preces coelum est venale Deusque*» (Gregorovius vol. VII pag. 273). Iar cu privire la mulțimea de copii din flori ai desfrânatului Inocențiu al VIII-lea va fi de ajuns să cităm din această scriere istorică (pag. 278 nota) următoarea epigramă:

«*Octo Nocens pueros genuit, toti denique puellas
Ilunc merito poterit dicere Roma patrem*»...

Să mai amintim de Alexandru al VI-lea, despre care Macchiavelli scrie, că toată vieța lui n'a făcut altceva decât a înșelat și nu s'a gândit la alta, decât cum să înșele, iar contimporanul *Mansi* îl caracterizează astfel: *in illo vitia omnia extrema, virtutes moderatae nisi melius dixeris, nullae*. (Greg. VII. pag. 501.) Să mai insistăm asupra îngrozitoarelor știri, ce se găsesc în izvoarele istorice cu privire la relațiile acestui *pontifex maximus* cu fiica, nora și concubina sa, Lucreția Borgia, această eroină a pumnalului și a veninului («*Die Heldin des Dolches und Giftes*», cum o numește istoriograful *Weber* în a sa «*Weltgeschichte*» vol. IX. pag. 707)?

Se vede, că Macchiavelli are oarecare dreptate, să strige cu indignare: «Noi Italienii avem să mulțămim preoților din Roma, dacă am devenit anti-religioși și răi» (citat *Symonds*: «Istoria renașterii în Italia» trad. magh. Bpesta 1881 vol. I. pag. 321).

Vestitul istoriograf *Paulus Jovius*, el însuș un episcop catolic, spune că Romanii nu se puteau împacă cu stăpânirea preoților, fiindcă aceștia guvernau în mod avar și fără moderațiune. (*Romani, .. sacerdotum imperia, quod plerique eorum parum moderate avareque imperitent, aequo animo ferre non possunt*) Hist. sui temporis vol. I. lib. I. pag. 12.)

Vor fi fost multe păcate în Bizanțul ortodocșilor, dar n'au fost mai puține nici în Roma catolicilor. Dimpotrivă, nu e fără temei această caracterizare, ce o dă poetul *Ulrich Hutten* despre Roma:

«*Roma caput scelerum, nivei iactura pudoris
Exitium fidei, luxuriaequae parens*».

Iată deci cum e înfățișată în izvoarele istorice grandioasa operă de edificare morală, ce a săvârșit papismul în cea mai clasică țară a sa, în Italia. Alături de aceste laude pot stă fără multă sfială cele câteva cazuri de slăbiciuni omenești indicate în pretinsul «studiu istoric» și din cari autorul acestui «studiu» se căznește a scoate niște încheieri tragice de o piramidală superficialitate.

Cât pentru felul, cum a contribuit papismul la dezvoltarea culturii naționale a singuraticelor popoare, va fi de ajuns a aminti tratamentul de care a fost împărțit Wicliff în Anglia, Ioan Huss în Boemia, Lefèvre d'Estaples (Faber Stapulensis) în Franța și Ioan Wessel în Germania.

Intr'un singur punct s'ar părea, că autorul «studiului» are dreptate. Anume când invoacă în sprijinul aberației sale argumentul, că biserica ortodoxă prin cultura slavonă, ce a propagat, și mai târziu prin cea grecească, a împedecat poporul românesc în dezvoltarea sa culturală. Dar argumentul acesta e foarte șubred și are numai o *aparență* de adevăr. Căci în realitate începutul culturii românești tot din biserică pornește. Și nu numai dela unire încoace, cum afirmă în ignoranța sa autorul, ci cu secolii înainte: pornește sfios și în cercuri restrânse, sub influența husitismului, și devine în sec. XVI și XVII puternic și biruitor, sub binefăcătoarea influență culturală a reformațiunii.

O comparație cu stările din biserica rom.-catolică poate și în punctul acesta să lămurească adevărul mai bine, decât atâtea frânturi și citate, tendențios șterpelite, de cari bârjbae cartea dlui C. Cernăianu. Biserica apuseană a împedecat și ea, în acest sens, dezvoltarea culturii naționale la popoarele credincioase ei. Căci cultura, pe care o propagase atâtea veacuri exclusiv în limba latină și o mai propagă în parte și azi într'o limbă *moartă*, era și este tot atât de străină și neînțeleasă pentru mulțimea creștinilor din apus, pe cât de străină și neînțeleasă a fost pentru Roniâni cultura slavonă sau cea grecească. Dela o vreme nici preoții din Apus nu mai înțelegeau limba latină, ceiace reiese clar din următoarele versuri satirice, de pe la începutul secolului al XVI-lea, întitulate «*Pfaffen, Mönch, die Geistlichkeit*».

Denn sie beten nur mit dem Mund
Der keiner nie Latein verstund
Sag mir durch Gott was ist das Bet
Do keiner kein Verstand nit heit!

Lesen, Beten ohn' Verstand
Als die Nonnen gsungen haut,
Das mag wohl sein ein lürliss Tand
.....
Sie sollen unser Noth Gott klagen
*Und wissen selb nit was sie sagen**)

Din cele înșirate până aci, ca și din necuviințele, ce debitează cu atâta desinvoltură, insultând deopotrivă pe cei morți și pe cei vii, se poate constată cu ușurință, că pretinsul «studiu istoric» este lipsit de orice seriozitate.

Diaconul Nic. M. Popescu a arătat într'o recenziune publicată în «Convorbiri Literare» Noemvrie 1909, că pe lângă lipsa de seriozitate, de pregătire științifică și «onestitate intelectuală» autorul pamfletului s'a mai făcut culpabil și de un mic furt literar, plagliind dintr'o carte tendențioasă a lui Nerset Marian.

*) cf. Dr. W. Zimmermann: «*Allgemeine Geschichte des grossen Bauernkrieges*» Stuttgart 1847 vol. I. pag. 328.

În răspunsul, ce-l dă în aceeaș revistă (Ianuarie 1910) faimosul autor își recunoaște pe jumătate păcatul, cearcă însă a-l aruncă asupra aceluia, care i-a făcut corectura și i-a șters ghilemelele...!

Afurisitele de ghilemele!

Un preot.

*

Inocențiu arhiepiscop al Odesei: *51 cuvântări la postul mare*. Traduse de arhiereul *Nicodem Bacaoanu*, vicarul sf. Metropolii a Moldovei. București, tipografia «Gutenberg» 1910, 379 pag. Prețul 3 coroane.

P. S. Sa arhiereul Nicodem Bacaoanu, prin traducerea de față ne dă un frumos rod al ostenelelor sale, care este menit să aducă rezultate îmbelșugate ostașilor lui Christos. În prefață ne desfășură lămurit ideile, cari au dominat în decursul timpurilor la diferite popoare de pe suprafața pământului cu privire la post și înfrânare. I-a succes apoi să scoată bine la iveală însemnătatea postului, și drept concluziune, să laude înțelepciunea bisericii referitoare la așezarea diferitelor zile de post și de înfrânare pentru edificarea dreptcredincioșilor creștini. Cuprins de admirațiune în fața acestor așezăminte ale bisericii, dă la lumină predicile traduse «pentru a-le aveà ca o călăuză, care să le arete cum trebuie să fie postul lor, pentruca să fie folositor sufletului și corpului și plăcut Domnului» (pag. 14).

Dacă vom căută pe scurt la conținutul predicilor traduse, ne vom convinge, că ele de fapt servesc ca călăuză dreaptă pentru ori-care creștin și prin urmare traducătorul și prin această traducere a adus un mare folos literaturii noastre bisericești.

Opul e împărțit în 3 părți. Partea primă conține 9 predici pe 97 de pagini. Cele dintâi 3 predici sunt mai mult de un caracter preparativ și numai începând cu a 4 cuvântare se deschide seria cuvântărilor, cari se referesc în mod nemijlocit la post și înfrânare. Ni se spune să ne curățim sufletul pentru zilele postului. Se asemănă sufletul cu un munte, din care în continuu iese fum; acest fum, dacă-l referim la suflet, este noianul gândurilor rele, cari nasc poftes necurate. Trebuie numai să săpăm mai afund în păretele mândriei noastre și vom vedeà numai decât că nici pe departe nu avem sfințenia, care ar trebui să ne cuprindă în vremea postului. Și predicile părții prime ne învață cum să cinstim postul în chipul cel mai desăvârșit până în amănunte. Ne spun că postul este doftorie atât pentru trup cât și pentru suflet, deci el are să fie însoțit de anumite cerințe, cari sunt înșirate foarte bine în predica a VII-a. În deosebi ne recomândă smerenia ca însoțitoare a înfrânării. În tot timpul postirii să ne arătăm creștini adevărați. Să privim, ca la un îndemn pentru noi, la pământ, care încă pare că în unele timpuri e pus anume să postească. Să facem cu trupul nostru ceea ce facem cu untul de lemn din candelă, când îl lăsăm ca să se treacă tot ca apoi să putem curățî candelă. Din predicile părții prime vedem totodată că prin post are să se înțeleagă și postul ochilor, postul cugetelor și al simțirilor, al dorinții, limbii și al buzelor.

Toate aceste momente le tractează autorul în partea a doua care conține 11 cuvântări, pe 72 de pagini. Dar pe când predicile părții prime sunt pentru Duminecile postului, cuvântările părții a doua sunt alcătuite pentru zilele de Miercuri și Vineri a celor dintâi 5 săptămâni ale marelui post, iară una este întocmită pentru Joia canonului celui mare. Autorul în partea a doua, bazându-se pe rugăciunea înălțătoare a sfântului Efrem Sirul, în prima cuvântare vorbește despre această rugăciune în genere; în a doua predică tot în legătură cu rugăciunea sfântului Efrem despre trândăvie sau lene, în a treia despre desnădăjduire, în a patra despre duhul de mărire, în a cincea despre limbuție, în a șasea despre curățenie, în a șaptea despre smerenie, în a opta despre răbdare, în a noua despre iubire și în sfârșit în a zecea cuvântare despre datoria de-a ne cunoaște pre noi înșine. Între altele este frumoasă cuvântarea despre limbuție, în care aducând citate din Scriptură, ne spune că de fiecare cuvânt, avem «după însăș mărturia Domnului, să dăm răspuns cândva» (pagina 129). Aducând argumente raționale foarte nimerite ne arată că avem datorința să ne ferim de limbuție ca de mușcarea viperei. Despre smerenie încă vorbește foarte frumos.

Partea a treia conține 31 de cuvântări pe 199 de pagini. Treizeci de cuvântări sunt pentru săptămâna patimilor, iară cea din urmă este o predică a sfântului Ioan Gură de Aur rostită în ziua de Paști a anului 397 despre înviere și împotriva beției. În această parte se află și predici de tot scurte, mai ales cele menite să fie rostite după împărtășire. Toate acestea, însă, deși sunt scurte, impun prin acurateța cu care sunt alcătuite și astfel ele au efectul dorit. O lungă și frumoasă predică este, cuvântarea la sf. și marea Joi seara: «Ce înseamnă cele 3 cruci pe Golgota». Aceasta, precum și alte întrebări le pune autorul, fiindcă așa aduce cu sine datorința ce-o avem față de sfințirea patimilor Mântuitorului. Prima datorință este participarea la slujba dzeiască, a doua, pentru ceice știu ceti, este cetirea cu atențiune a părților din evanghelii, cari se referesc la ultimele cuvântări ale marelui Pedagog al lumii, iar pentru cei-ce nu știu ceti, ascultarea cu evlavie a cetirii acelor din părți partea preotului. A treia condiție pentru sfințirea săptămânii patimilor este cugetarea evlavioasă la patimile lui. Această a treia condiție este arătată între alte multe locuri și în predica amintită, în care rezoalvă întrebarea: «Ce înseamnă cele 3 cruci pe Golgota». Și răspunde foarte frumos, făcând ca ascultătorul să se cugete la chinurile grozave ale Aceluia, care plin de amărăciune rostește cu murmur pe dumnezeieștile sale buze următoarele cuvinte:

Dumnezeule, Dumnezeul meu, penține m'ai lăsat? Răspunde zic — autorul, ca astfel noi cugetând mereu la Acela, care-și înclinase înainte capul său îndurerat și plin de sânge, când eră pe cruce, să știm totodată că totdeauna avem să cădem în genunchi înaintea crucii din mijloc, văzând crucea tâlharului înțelept, să alergăm cătră dânsa, iar văzând crucea tâlharului hulitor să cunoaștem că «în lumea aceasta sunt și de aceste

cruci foarte multe și că trebuie un puternic avertisment aceloră, cărora ele aparțin» (pag. 274).

Autorul rezoalvă și alte multe întrebări. Așa bunăoară răspunde la întrebarea: «Ce ne învață mormântul lui Christos?», apoi «ce-a făcut Mântuitorul cât trupul său a stat în mormânt», ce înscripție s'ar putea pune pe mormântul Domnului? etc.

E frumoasă cuvântarea pentru sf. și marea Marți la liturghie: «Cămara ta, Mântuitorul meu, o văz împodobită», apoi cuvântarea menită pentru sfânta și marea Vineri; «iată omul!», care deși e scurtă, dar are loc în legătura de idei chemarea credincioșilor din partea preoților la mpăcare cu Dumnezeu, prin ceace devine însemnată. Și așa după felul acestora am putea spune și despre altele cum, sunt: cuvântarea ținută în sfânta și marea Vineri despre «Testamentul lăsat nouă de mântuitorul» și cuvântarea pentru sf. și marea Sâmbătă despre «puterea crucii și a morții Domnului» etc.

Dupăcum se poate vedeă din cele înșirate, predicile acestea sunt de un cuprins variat și frumos. Ele pot impune foarte mult prin faptul că se vorbește într'ânsele, ca nicăiri în loc mai potrivit, ca predici pentru post, despre datorințele, pe cari le are fiecare fiu al bisericii față de răscumpărătorul neamului omenesc, față de *Adevărul* și *Viața* lumii, întrupate într'un corp, care pe timpul răstignirii se găseă în cea mai neșarmurită părăsire a cerului și-a pământului.

Prin urmare când înaltul traducător a săvârșit traducerea acestor cuvântări, s'a putut mângăia cu tot dreptul că se vor lăfi spre mare folos printre preoții noștri. Aceștia din parte-le se pot bucură, că pe un preț putem zice neînsemnat, pot aveă la îndemână, o călăuză puternică întru rostirea și învățarea însemnătății timpului de prigonire, a aceluia, care în momentele de cea mai crâncenă durere strigă cu glas mare: «Părinte în mâinile tale, dau sufletul meu». Să ne folosim deci de aceste predici!

Preotul Gr. Petrov: *Pe urmele lui Cristos*. Traducere de *Nicodim Munteanu*, vicarul sf. Mitropolii A. Moldovei, Partea II. București 1909 Tipografia Gutenberg. Prețul 2 coroane.

Despre volumul I al acestei scrieri s'a publicat o dare de seamă în Nr. 6—7 din anul trecut al acestei reviste.

În volumul al II-lea ni se arată, cum în urma însuflețirii de duh creștinesc, trezit în inimile celor ce-l înțelegeau din partea preotului Maczel, cercul «Pe urmele lui Christos» cu adevărat a aflat calea cea dreaptă pentru înaintarea oamenilor. Aceasta e calca, pe care ar călcă și marele Povățuitor al lumii, dacă s'ar pogori din nou pre pământ. Pe calea cea noaună apucă foarte mulți. Virginia Pech convinge pe mătușa sa cu o nespus de adâncă pătrundere a lucrurilor despre sublimitatea gândurilor ce au să fie puse în aplicare pe baza curentului dat de cercul amintit. Gândurile ei se unesc cu ale marinimoasei binefăcătoare a săracilor, cu ale Varvarei, și lucrarea lor într'un gând alină toate suferințele celor lipsiți.

Marele comerciant Milton Wright aşază pe temeiul creştinesc afacerile sale neguţătoreşti, aşa încât cu încetul pe toate terenele se obsearvă o premenire, o îndreptare. Iar bucuria preotului Maczel e nespuse de mare, când vede roadele îmbelşugate ale străduinţelor sale. Scrierea prin urmare ca una ce a dezvoltat frumos ideea: «Să facem aşa, precum ar face Christos dacă ar fi în locul nostru», cu drept cuvânt poate servi ca nutrimânt pentru întărirea puterii, ce avem s'o dezvoltăm ca preoţi pe temeiul unui adevărat program de muncă.

George Comşa.

CRONICĂ BISERICESCĂ-CULTURALĂ.

Christos a 'nviat! Dorim tuturor cetitorilor şi colaboratorilor noştri sărbători fericite!

Confirmarea P. C. Sale pâr. Dr. Miron E. Cristea de episcop. După o văduvie care a durat aproape doi ani de zile, dela moartea fericitului episcop Nicolae Popea, eparhia Caransebeşului îşi capătă păstorul dorit. Alegerea P. C. Sale pâr. Dr. Miron E. Cristea, săvârşită la 21 Noiembrie 1909, a primit prea înalta întărire din partea Majestăţii Sale. La sfânta liturghie din Duminică dela 4/17 Aprilie, pâr. protosinghel Cristea a fost înaintat de către I. P. S. Sa părintele arhiepiscop şi mitropolit Ioan, la rangul de arhimandrit; iar Joi, în 8/21, a pus jurământul de fidelitate în mâinile Majestăţii Sale, la Viena. Credincioşii eparhiei Caransebeşului îşi aşteaptă cu multă dragoste pe păstorul lor. «Foaia Diecezană», organul acelei eparhii, a publicat un număr festiv, din incidentul confirmării. Actul sfinţirii P. C. Sale pâr. Dr. Cristea întru episcop se va face a treia zi de Paşti, iar instalarea în scaunul episcopesc dela Caransebeş va fi în ziua de sf. Gheorghe.

Dogmatizarea infalibilităţii papii. Ziarul «Magyar Szó» în nr.ii din 8 şi 9 Ianuarie a. c. se ocupă cu istoria dogmei despre infalibilitatea papei. Aceasta o face pe baza unor însemnări făcute de contele Stainlein von Saalenstein, originar din Ungaria, în formă de jurnal şi ieşite de sub tipar la Lipsca.

Familia Stainlein petrecu mai multă vreme în Roma, prin ceea ce contele Stainlein a putut fi martor ocular la multe mo-

mente însemnate petrecute în Roma pe timpul anilor 70. Astfel ne spune Stainlein în jurnalul său, că în anul 1869 la 8 Decembrie a fost martor ocular la întrarea în biserică Sf. Petru a lor 700 dignitari bisericeşti, cari au venit la conciliu. Dela arhiepiscopul de München capătă informaţii asupra disordinei, care a avut loc la sfârşitul şedinţei prin care s'a deschis sinodul. «Adevăratele dispoziţiuni romane» n'au fost puse în aplicare, ceea ce de altcând corespundea pe deplin indiferenţei mului roman. Urmarea însă a fost că cu ocaziunea unei ploii torenţiale s'a născut o zarvă atât de mare, încât episcopii ş'au pierdut camilavcele şi cârjile episcopoeşti, iar la urma urmelor mai mulţi episcopi au fost siliţi să alerge 'n ruptul capului, ca să-şi afle calesele. Cu ocaziunea primei votări în conciliu, virtuozitatea romanilor s'a mărginit la pierderea de vreme, întru cât cele 700 şedule ale episcopilor «stante pede» le-au desfăcut şi introdus în carte, cu ceea ce ar fi pierdut timp de peste 4 ore, dacă întervenirea unor arhiepiscopi n'ar fi pus la cale denumirea unei comisii. Mulţi se exprimă de tot nefavorabil despre abuzurile văzute la serviciul divin roman. Aşa bunăoară Burke, paterul de Irlanda, zice către mama autorului: «Născând nu i-aş recomanda unui protestant să vină la Roma, deoarece vederea Romei numai peste puşini are influenţa binefăcătoare; cei mulţi mai vârtos se depărtează dela catolicism». În Ianuarie 1870 contesa, mama autorului face o vizită arhiepisco-

pului de Kalocsa, lui Haynald, care i-se plânge de încăpăținarea cu care preoțimea romană întimpină părerile contrare. Episcopii străini zice — Haynald — la venirea lor în Roma, au găsit în aplicare infalibilitatea papei. Consiliul eră condus de papa, care dispunea după placul său și cu tot prețul dorea declararea infalibilității. De aceea — spune Haynald — papa s'ar fi exprimat: «Je me sens infaillible» (Eu mă simt infalibil).

Cătră 27 Ianuarie — zice jurnalul — discuția asupra întrebării despre infalibilitate a devenit din ce în ce tot mai acută, iar în contra dogmatizării s'a înaintat o propunere scrisă de cei mai mulți prelați și arhiepiscopi germani.

E de tot interesantă știrea, — pe care contesa o primește dela o baronesă, iar aceasta dela episcop — după care infalibilitatea numai cu falsificări poate fi dovedită și susținută. Nu se poate venera acea partidă, care se folosește de mijloace forțate cum face și mulțimea conciliului, care e condusă de iezuiți. La 19 Martie episcopul de Augsburg declară, că dogmatizarea e încă departe de realizare. Nu-i bine — zice el — ca părerea individuală să se dogmatizeze, căci atunci obiecțiunile protestanților numai cu greu pot fi combătute. De aceea el, cu toatecă crede în dogmă, va răspunde cu «non placet» la dogmatizare.

La 11 Aprilie arhiepiscopul de München declară că nu se poate prevedea încheierea conciliului. Abia după desbaterea materialului înaintat vor urma cele 300 propuneri episcopești.

Gh. Comșa.

Marea roșie. Unii învățați sunt de credință, că marea, prin care a trecut Moisi cu Israiltenii în Canaan după scăparea din robia Egiptului, și-a căpătat numele de „roșie“ dela niște infusorii de culoare roșie, ce se arată pe suprafața ei în număr foarte mare în anumite timpuri ale anului. Invățatul francez M. D. Paraney, însă, carele în seculul trecut a edat un Calendar chinez, îi derivă numele acesta dela colorile cu cari chinezii însemnau mai de mult pe mape teritoriile mai marcante din jurul cutărui centru spre cele patru regiuni ale lumii:

cele dinspre nord cu negru, cele dinspre ost cu verde, cele dinspre sud cu roșu și cele dinspre vest cu alb ori sur. De semnificarea aceasta s'ar fi folosit și Iudeii spre a însemna teritoriile din jurul țării lor — Palestina, și spre dovadă citează dela pror. Zaharia VI. 1—8, unde se zice: „Și m'am întors, și am ridicat ochii mei, și am văzut și iată patru cără eșind dintre doi munți, și munții erau de aramă. La carul cel dintâi erau cai roșii, și la carul al doilea cai negri. Și la carul al treilea cai albi, și la carul al patrulea cai peți și suri. Și am răspuns, și am zis cătră îngerul cel-ce grăia cu mine și au zis: acestea sunt cele patru vânturi ale cerului, care merg, ca să stea înaintea Domnului la tot pământul. La care erau cai negrii, mergea în pământul meazănoptii și cei albi mergea după ei, și cei peți mergea la pământul austrului. Și cei suri eșea, și căută, ca să meargă să încunjure pământul, și au zis: mergeți, și încunju-rați pământul, și au încunjurat pământul. Și au strigat, și au grăit cătră mine, zicând: iată cei-ce merg la pământul meazănoptii, și au făcut să odihnească mânia mea pe pământul meazănoptii“. Astfel a căpătat marea dintre Arabia și Egipt numele de Marea-roșie, Pontul Euxin — M. neagră și lacul ce desparte Europa de cătră Azia, cunoscut sub numele de M. Caspică — M. verde (sub numele de M. albă figurează azi un golf al oceanului arctic, vîrit în guvernamentul rusesc Arhangel). Cuvintele profetului Zaharia se refer poate însă la lățirea bisericeii creștine, ceea ce pare a se justifica chiar și prin versul din urmă. — Care dintre aceste interpretări poate fi corectă, în tot cazul e întrebare încă deschisă.

G. Hango.

Din „Colecțiunea de predici“ a profesorilor Dr. T. Tarnavski și Dr. E. Voitschi a apărut tomul II. Acest tom cuprinde 62 predici (323 pag. începând cu Dumineca II după Rusalii și sfârșind cu Dumineca XVI după Rusalii (pentru fiecare Duminecă câte 4 -5 predici). Să avizează deci toți cei interesați, că tomul II. se va trimite numai acelora, cari vor fi achitat prețul lui anticipativ. Totodată se aduce la cunoștință, că din tomul I. numai puține exemplare se mai află. Prețul opului întreg (3 tomuri) e de 18 cor., plus câte 30 fil.

de fiecare tom pentru porto (pentru România Lei 21., plus câte 90 bani pentru porto de fiecare tom). Opul se poate procura numai la dl *Dr. Dimitrie Cioloca*, profesor de teologie în Caransebeș.

*

Propaganda papistă din România.

De câțva timp încoace în repețite rânduri am semnalat ieșirile unei propagande papiste, care a luat la ochi biserica ortodoxă română de pretutindenea. Indată după sărbătorile ce s'au ținut la Roma cu prilejul împlinirii alor XV veacuri dela moartea sf. Ioan Gură de aur, cu ocazia căror sărbători papa își exprimase dorința de a vedea adusă sub ascultarea sa și biserica ortodoxă, și-au luat îndrăzneală câțiva frați uniți dela noi să pășească în publicitate cu propunerea ce ni-o făceau de a trece la biserica papistă. De câteva luni citisem în ziarul clerical al fraților din Bucovina «Viitorul» că și iezuiții pripășiți în acea țărișoară au început a se mișca, întrebându-l amvonul ca să hulească biserica ortodoxă și făcând încercări de proselitism mărunț chiar și la țară. Dar terenul cel mai priincios credea a-l fi găsit propaganda papistă în biserica ortodoxă din România. Lucrând prin școlile de fete ce le susține acolo, i-a reușit să câștige intrare în familiile clasei bogate, care nu numai în cele religioase, ci și în alte privințe s'a înstrăinat de vechile tradiții de cultură ale poporului românesc. Totuși prozelitii singuratici, ca dl Vladimir Ghica, care a studiat chiar în institutul de «propaganda fide» din Roma, treceau ca curiozități, cari urmând unui gust bizar și-au părăsit biserica strămoșească. Când însă, înainte de aceasta cu vr'o doi ani înșirul acestor prozelitii a trecut și avocatul Mariu Teodorian din București, propaganda s'a furișat și în cercurile tinerilor dela teologie și ajutat de câțiva rătăciți dintre acești tineri, a pășit în publicitate. Sub cuvânt că voiesc a denunța relele de cari suferă biserica ortodoxă de acolo, încep să apară la București două reviste «Biserica română» și «Vestitorul». Lumea doritoare de a vedea o viață mai bună în biserică, a aprobat apariția acestor reviste. Dar n'a trecut mult timp, și din dosul lor au ieșit la iveală uneltirile propagandei papiste, care prin critica ce o făcea stă-

rilor bisericesti nu urmărea scopul de a îndrepta, ci de a discredită în fața lumii biserica ortodoxă. Evenimentele întâmplare în timpul din urmă în sânul acestei biserici, le credeau propagandiștii favorabile pentru scopurile lor. Indesebi le-au dat curaj întâmplările nenorocoase cu «noua lege sinodală» a dlui ministru S. Haret, cu care ocazie s'a putut vedea că biserica ortodoxă purtată de vânturile politicianilor e un corp care nu poate opune împotrivire atacurilor ce se îndreaptă în contra lui.

Ce se întâmplă?

Prin un preot ortodox, cu numele Vasilescu câștigat ca unealtă pentru scopurile lor, propagandiștii pun la cale o campanie din cele mai murdare învinuiri în contra mitropolitului primat, I. P. S. Sa părintele Atanasie.

A doua zi după ce a apărut în ziarul jidovit «Dimineața» acele învinuiri, s'a ridicat ca un singur om toată preoțimea capitalei București și a publicat un protest în care denunță pe preotul Vasilescu, că «el nu este preot ortodox ci un agent papist, plătit și căutat în adins pentru acest scop».

Ziarul «Seara», căutând să-și ia informații asupra celorce se întâmplă, a publicat o convorbire cu un înalt membru al bisericii ortodoxe, care confirmând cele cuprinse în protestul preoților din București, a mai făcut următoarele declarații: «Clerul catolic din România, care e de o îndrăzneală fără păreche în propaganda ce o face în România, a căutat să se însinue până la înalții prelați ai bisericii române. Astfel unii din preoții catolici din București făceau dese vizite fostului mitropolit primat Iosif Gheorghian. Ei țineau să se știe acele vizite și astfel se lăudau cu protecția șefului bisericii române. După moartea fostului mitropolit... preoții catolici au afirmat că Iosif Gheorghian se convertise la catolicism».

La acestea dădu răspuns canonicul Iosif Baud din București, într'o scrisoare publicată tot în ziarul «Seara», în care scrisoare se desmințea că fostul mitrop. Iosif Gheorghian s'ar fi făcut papist pe patul de moarte, dar se spunea: «Adevărul este însă, că I. P. S. Calinic Miculescu

pe patul de moarte a mărturisit credința catolică și a fost delegat de I. P. S. Iosif Palma; și despre acest fapt cert există documente».

Această declarație a canonicului Baud a căzut ca o bombă și s'a cerut din toate părțile clarificarea chestiei. A doua zi a publicat domnul Dr. I. Cornoiu, profesor la facultatea de teologie și care a fost director al mitropoliei pe timpul mitropolitului Calinic Miclescu, o categorică desmințire a afirmațiilor canonicului Baud, spunând că fostul mitropolit a fost toată viața sa un bun ortodox și că pe «patul de moarte, fiind mai multe persoane de față între cari dl Dimitrie Sturdza, răposatul colonel Obedeanu și alții, după ce a fost împărțășit de preoții sf. mitropolii cu o zi înainte, și-a dat obștescul sfârșit închinându-se lui Dumnezeu care-i luă atunci sufletul său îmbunătățit, ca să-l preamărească». De asemenea s'a dat o declarație iscălită de arhim. Valerian Kiriiță, arhim. Teodosie Cherciulescu și arhim. Iustin Săvulescu, cari spun: «Declarăm pe a noastră conștiință și pe ființa de adevăr, că în ziua de 13 August 1886, fiind slujitori tot la aceasta sf. mitropolie, am slujit cei doi dintâi ca preoți, iar cel din urmă ca arhidiacon în paraclisul palatului mitrop. sf. liturgie pentru înșănătoșarea răposatului I. P. S. S. Calinic Miclescu și apoi cu toții trecând în apartamentul I. P. S. Sale l-am împărțășit cu sf. taine, după cari în urmă la 14 August 1886 a încetat din viață».

Și mitropolitul actual al Moldovei I. P. S. Sa Pimen, care încă a fost lângă patul de moarte a dat o desmințire celor afirmate de canonicul Baud. Archim. Evghenie Humulescu a descris amănunțit împrejurările între cari s'a întâmplat moartea mitrop. Calinic Miclescu, așa încât toată lumea s'a convins, că acel ierarch român a trăit și a murit ca un adevărat ortodox. O legitimă indignare a cuprins toate sufletele ortodoxe, cari țin la biserica strămoșească. Deputații: D. Moruzzi și Dr. Râmnicăanu au făcut la cameră interpeleții în chestia scrisorii canonicului Baud, iar P. S. Sa mitrop. Pimen al Moldovei a interpelat la senat, cerând să se ia măsuri energice în contra propagandei papiste.

De pe băncile ministeriale s'a răspuns, că se vor lua măsuri în contra celorce tulbură pacea din biserica ortodoxă Mai impozantă și înălțătoare a fost pășirea damelor române din societatea înaltă în contra propagandiștilor, cari tulbură pacea familiilor și atentează în contra bisericii ortodoxe. O mulțime de doamne din București au semnat un apel, la care s'an alăturat și doamnele din alte părți și pe care l-au adresat I. P. S. Sale mitropolitului primat, spunând următoarele:

«Adânc îndurerate în sufletele noastre de tulburările periodice pe care le stârnesc împotriva sfintei noastre biserici naționale uneltirile mărturisite și nemărturisite ale propagandei papistașe, cari prin aceea din urmă delațione înfamantă, a vicarului episcopiei papale din București, asupra scumpei amintiri a fericitului întru pomenire arhipăstor Calinic, mitropolitul primat, a depășit marginile celei mai îndelung răbdătoare îngăduințe omenești. Subsemnatele fiice duhovnicești ale sfintei biserici ortodoxe române, aducem prin acesta înaintea I. P. Sfinției Voastre, expresiunea adâncei noastre indignări cu respectuoasa rugăciune, să binevoiască a lua cele mai energice măsuri pentru suprimarea unor asemenea atentate împotriva bisericii ortodoxe a statului român; cum și pedepsirea îndrăsnețului calomniator prin retragerea ospitalității țării de care s'a făcut atât de nevrednic. Este vremea credem I. P. Sfințite să se arate lumii odată pentru totdeauna, că Românii înțeleg să rămâne până la sfârșitul veacurilor credincioși legei strămoșești a bisericii ortodoxe, care a fost și va rămâne cetatea nebiruită a neamului românesc». A aflat loc și o audiență a doamnelor române la I. P. S. Sa mitropolitul Atanasie, cu care ocazie, prin cuvântările doamnelor: Filipescu, Cantacuzino și Măldărescu au dat expresie indignării de care au fost cuprins pe urma uneltirilor papiste. Dna Măldărescu a ținut un prea frumos discurs, în care arată blândeța și îngăduința de care a fost capabil poporul român și apoi continuă astfel: «Dar când aceasta credință fu într'odată jignită, când «legea» lui pe care nu a căutat nici odată să o impună nimănui, fu amenințată, din sufletul blajin și omenesc

scapără strajnicia și mânia dreaptă a răsbunării lui. De acum vor învăța mai bine a ne cunoaște mai bine și prețui acei ce au mers cu îndrăzneala până a-și închipui că se pot atinge și de cele sfinte ale noastre. Dacă s'au găsit «fete nebune» care crezând că schimbându-și legea vor îndestulă curiozitatea lor religioasă, dacă vre-un slab de minte și-a închipuit că va ajunge mai lesne prin catolicism la fericirea eternă, dacă unele femei române găsesc slujba religioasă mai civilizată la catolici, sunt libere; dar să nu se facă coadă de topor în mâna propagandei de desbinare morală, de vrajbă în familie, de desordini nelegiuite în țara aceasta, căci blândul popor își va aduce aminte de timpurile când își apăra sfânta lui lege. Profesorii catolici pe cari împrejurările vieții lor i-a făcut să-și găsească pâinea cea de toate zilele în această țeară, să nu turbure conștiința copiilor noștri, exaltând meritele catolicismului în orele de clasă, să nu mai furișeze în sufletele lor o neloyală propagandă. Nimeni nu le-a cerut ca să-și schimbe credința pentru pâinea și cinstea ce li-se dă! Dacă însă în adevăr au o conștiință superioară, să nu fure ce ne este scump: mintea copiilor noștri. «Legea» ne-a fost sprijinul statornic. Legași de ea am biruit, ne-am făurit caracterul, judecata, dezvoltarea morală. Dușmani de moarte ne vor fi cei cari vor încerca să schimbe rostul vieții noastre. Religia ortodoxă, pavază sfântă a trecutului nostru, va încălzi inimile noastre, le va deschide milei, dreptății sfinte, în gravele chestiuni sociale care mai deunăzi amenințau existența noastră ca stat. Va îmblânzi inimile oțerite, va sădi răbdarea, va vindeca rănile însângerate ale celor nedreptățiți; preoții noștri vor ști să vorbească limba sufletească a popoului nostru. De ce catolicismul nu a fost în stare, în țările ce a condus sute de ani, să înlătore crimele revoluțiilor din calea progresului... Pașania catolicului Baud să le fie vecinic în minte, să nu creadă că dacă au furat oia răătăcită, că păstorul nu veghează... Femeile române, statornice în sfânta noastră credință ortodoxă, moștenită deadreptul dela Mântuitorul lumii, prin străbunii noștri, ne-am adunat în preajma Prea Sfințitului nostru

ierarh, pentru a-i mărturiși credința noastră ortodoxă și nețărnutura noastră venerațiune».

La aceste cuvinte înălțătoare și pline de demnitate a răspuns I. P. S. Sa metropolitul-primat, spunând că o deosebită bucurie simte în suflet în fața unei atât de mărețe manifestații a doamnelor române pentru apărarea credinții ortodoxe și a bisericii strămoșești.

Că însuflețirea doamnelor române nu este trecătoare, se vede din faptul, că au luat hotărârea de a îniiința o ligă pentru apărarea credinții ortodoxe, care ligă va susține școale de fete, va publica cărți religioase în spirit ortodox, va susține predicatori etc.

În 5 Aprilie s'a săvârșit la mitropolia din București o slujbă pentru apărarea bisericii ortodoxe, de către ambii mitropolii și încă trei arhieriei, împreună cu câți-va arhimadriți, I. P. S. Sa metropolitul-primat a ținut o frumoasă cuvântare, în care a scos la iveală însemnătatea națională a bisericii ortodoxe și a accentuat că «ea este singura adevărată biserică a Domnului, Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Isus Christos, întru care ne vom mântui noi, cum s'au mântuit cei mai înainte de noi, părinți și frați ai noștri, — și întru care vom trăi și a muri cum au trăit și au murit ei». După slujba religioasă a avut loc o recepție în palatul metropolitan, la care au luat parte A. S. R. Principele Carol, A. S. R. Prințesa Mărioara, A. S. R. Prințesa Elisaveta și o mulțime de domni și doamne din elita societății bucureștene.

Dar unde sunt *documentele* de cari vorbea canonicul Baud? Când i-s'a cerut să le dea la lumină... s'a incurcat bietul om, căci nu le avea. El a fost silit să părăsească țara, ducându-se de unde va fi venit. Neputându-se justifica pentru fapta nesocotită ce o făcuse, s'a plăns că vina este numai a dlor Vladimir Ghica și M. Teodorian, cari i-au smuls aproape fără voe scrisoarea destăinuirilor publicate în ziarul «Seara» cu privire la trecerea la catolicism a răposatului mitropolit Calinic Miclescu. Înainte de a plecă, canonicul Baud a adresat o scrisoare unui prețin al său, (dl Bianu) în care îi spune: «Bolnav de opt zile am

fost influențat să fac ceea ce n'aș fi vrut în acea nenorocită scrisoare... Vă rog să credeți că nu este decât boala care m'a făcut victima unei așa de mari greșeli... Boala care m'a zdrobit e singura cauză a acestei lipse de voință și de inteligență». Cum vedem, canonicul Baud, care a ajuns într-o stare de compătimit, se căiește pentru nenorocita sa faptă.

Dar incidentul încă nu s'a încheiat. Se fac și alte descoperiri asupra uneltirilor propagandei. Ziarul «Minerva» publică o scrisoare a preotului unit *Dr. Ioan Bălan*, trimis dela Blaj pentru biserica unită zidită de curând în București, din care scrisoare se constată că acel preot este complicat și el în uneltirile proselitiste ale propagandei. Acum se cere și expulsarea acestui preot, care-și putea găsi un rol mai frumos în capitala regatului României.

După cum vedem, propaganda papistă s'a discreditat cu desăvârșire. Agenții ei vor trebui să-și tragă consecvențele și să învețe minte, că nimeni nu se poate atinge de credința ortodoxă a poporului românesc fără să-și primească pedeapsa meritată. O propagandă purtată cu mijloace imorale, nu poate aduce decât rușine, — iar rușinea ce a pățit-o propaganda papistă în România e mare.

Un folos au avut totuș întâmplările provocate de propaganda papistă, anume: ele au dat dovada, că și în cercurile cari până acum se considerau în mare parte a fi indiferente în cele religioase, există totuș dragoste față de credința și biserica ortodoxă. Acea dragoste de aici înainte va trebui cultivată cu mai multă purtare de grijă decât până acum: iată un teren de activitate frumoasă pentru propoveditorii înțelepți și convinși ai credinții! Dacă biserica ortodoxă română și preoții ei de toate rangurile vor oferi ascendentul moral care impune sufletului creștin, atunci fiii ei nu-și vor deschide urechile și inimile spre propagandă străină. Aceasta e cea mai sigură preîntâmpinare și combatere a propagandei papiste. Concluziile ce ar mai fi de scos în acest sens, se impun dela sine.

Criticismul biblic..... rău înțeles. «Telegraful Român» a publicat în Nr. 37 un articol, neiscălit, despre criticismul biblic

și valoarea lui. Într'o expunere fragmentară autorul celui articol vrea să scoată la iveală însemnătatea spiritului creștin, investigator și critic, într'ale credinții, — a celui spirit, care tinde a-și da seamă de adevărul religios și a-l preface într'o realitate sufletească vie. Nu încapă îndoială, că fără de acest spirit nimeni nu poate avea o credință și viață religioasă luminată, profundă și conștie de ținetele și idealele spre cari aleargă. În această privință suntem de acord cu acel articol. Dar nu putem trece cu vederea unele afirmații ale celui articol, pe cari autorul lui le va fi împrumutat, fără criticism biblic, din izvoarele unei confuze gândiri religioase. Căci iată ce zice: „Spiri-riul creștin și cel științific sunt identice. *Amândouă sunt opuse spiritului ecleciastic. Acesta condamnă îndoiala, institue poliția bisericească. Pretinde credința nediscuțată, oprește investigația, preînde credulitatea, zidește pe autoritatea tradiției.*» Concluzia acestor teze nu poate fi alta decât: fiindcă spiritul creștin și cel științific se opun spiritului ecleciastic, ca să avem pe cel dintâi, trebuie să renunțăm la cel din urmă; ca să avem creștinismul și știința, *trebuie să stricăm biserica!* La ce ne-ar și folosi biserica, dacă ea oprește investigația (!) și pretinde credulitatea (!)?

Cel-ce astfel cugetă, plutește cu gândirea în apele individualismului protestant, care se așază *pe sine* în locul bisericii instituite de Christos spre a fi stațiunea de putere și inspirație, chemată să mijlocească sufletelor dornice de mântuire *adevărul* mântuitor *nefalsificat*.

Presupunem, că erorile de mai sus, prin cari se contestă în principiu dreptul bisericii la existență, au intrat necontrolate în coloanele «Telegrafului Român».

Lupta contra rachiului în Africa. Chiar și popoarele inferioare în cultură din Africa au înțeles pericolul ce le amenință din cauza consumării alcoolului pe care îl vând acolo neguțatori europeni. Anuarul societății misionare evanghelice din Basel publică după ziarul unui misionar următorul raport interesant:

«Adese ori am avut ocazie — spune misionarul — să predic în Duakva în contra rachiului. Mai pe urmă, când în

luna Iunie am arătat poporului câteva proiecțiuni, am fost invitat să rămân peste noapte în casa căpeteniei aceluia ținut și astfel am putut discuta împreună multe lucruri despre pustiirea ce o aduce peste țară consumarea rachiului. La trei săptămâni după aceea am primit dela căpetenia și dela câțiva consilieri ai orașului Duakva o scrisoare, în care mă rugau să înaintez o petiție către căpitanatul orașului, ca să nu se mai permită vinderea de rachiu, fiindcă acesta nu le aduce decât datorii, certe și năcazuri de tot felul. Eu am chemat la mine căpetenia poporului și în același timp m'a cercetat și căpitanul orașului, așa că am putut pertracta chestia împreună. Căpitanul a aprobat planul și mi-a zis să înaintez o petiție în sensul arătat, desvoldând pe larg toate motivele cererii. Firește eu am făcut petiția numai decât, iar căpetenia poporului a iscălit-o încă în prezența mea. «Noi ne-am gândit mult la acest lucru și nu-l vom lăsa neimplinit» îi fură cuvintele cu cari ne-am despărțit în ziua aceea. A doua zi a fost cetită petiția încă odată într'o adunare publică și au subscris-o mai mulți dintre bătrânii poporului, precum și reprezentanți ai tinerimii. S'a trimis apoi o deputație, ca să ducă petiția la căpitanul orașului, care i-a primit în mod prietinos și încuviințat petiția, în urma căreia în Duakva nu s'a mai vândut rachiu până la începutul anului 1909. La data aceasta petiția trebuia învinsă. Căpetenia și bătrânii poporului s'au învoit la aceasta, dar n'au mai avut curajul să o ceară; nu fiindcă n'ar fi întâmpinat bunăvoința funcționarului englez, ci fiindcă nu mai puteau suportă batjocura vecinilor lor... Astfel iară s'a permis în Duakva vinderea rachiului, dar beutura stricăcioasă apioape nu mai găsește cumpărători. Și asupra altor ținuturi a făcut bună impresie hotărârea celor din Duakva, pe care voiesc să-i urmeze. Deși planul acesta nu va izbăvi prefutindenea, totuș contribuie la înlăturarea multor mizerii».

Rousseau despre Mântuitorul. În Germania se discută întrebarea: dacă a trăit Christos ori ba? Profesorul *Drews*, autorul unei cărți intitulată «Christus-mythe» în care neagă existența istorică a Mântuitorului, a început să propage această aberație și prin conferințe publice. Nu va fi fără interes să cunoaștem părerile lui Rousseau în această privință, ca ale unui bărbat despre care nu se poate spune, că ar fi preocupat în sens favorabil față de Christos. El scrie în «Profesiunea de credință a vicarului de Savoia» (trad. germ. de prof. Dr. I. Reinke. Heilbronn) următoarele:

«Moartea lui Socrate, care filozofa liniștit cu prietenii săi, e cea mai blândă pe care ș'o poate dori cineva. Moartea lui Iisus, care își dă sufletul între chinuri, între batjocurile și blestemele unui întreg popor, este cea mai înfricoșată de care se poate teme cineva. Când Socrate luă paharul cu venin, a binecuvântat pe celce i l-a dat cu lacrimi în ochi; dar Iisus s'a rugat în decursul executării îngrozitoarei sale pedepse cu moartea pentru călăii săi fără suflet. Dacă vieața și moartea lui Socrate sunt vrednice de un filozof — atunci vieața și moartea lui Iisus sunt vrednice de un Dumnezeu. Vom zice doar, că istoria evangheliilor este o iscodire slabă? Prietine, astfel de iscodiri nu se pot face. Faptele lui Socrate, despre cari nimenea nu se îndoiește, sunt mai puțin acreditate decât ale lui Christos... Ar fi un lucru cu mult mai neexplicabil să credem, că mai mulți oameni s'au înțeles într'olaltă ca să scrie evangheliile, decât ca să credem că le-a scris unul singur. Niciicând nu ar fi putut găsi autorii iudei un asemenea ton și o asemenea morală; iar evangheliile au atât de puternice și convingătoare criterii de adevăr, încât, dacă am crede că sunt iscodite, ar trebui să admirăm mai mult pe iscoditorul decât pe eroul lor». Aceasta e părerea lui Rousseau despre Domnul Christos.